

UNIVERSITA KARLOVA V PRAZE
FILOSOFICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2008

Ondřej Rak

UNIVERSITA KARLOVA V PRAZE
FILOSOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA TEORIE KULTURY (KULTUROLOGIE)

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Sociokulturní dopady likvidace starého
města Most**

**Sociocultural Impacts Of The Destruction Of
The Old Town Most**

Ondřej Rak

Studijní obor: Kulturologie

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Vladimír Czumalo, CSc.

Praha 2008

NÁZEV:

Sociokulturní dopady likvidace starého města Most

ABSTRAKT:

Práce Sociokulturní dopady likvidace starého města Most analyzuje okolnosti a situaci vzniklou po likvidaci historického města Most. Práce přistupuje k problematice popisem výchozí situace, analýzou důsledků likvidace a nastíněním možností řešení vzniklé situace. Při popisu kontextu likvidace byly využity historické materiály mapující danou situaci. Analýza stavu mimo jiné probíhala s použitím terénního výzkumu, jež pomohl popsat postoje pamětníků této kulturně-historické katastrofy. Řešení vzniklé situace je nastíněno v komparaci s obdobnými případy ze zahraničí, přičemž je brán v potaz kontext českého kulturního prostředí. Z této práce vyplývá, že rozhodnutí zlikvidovat staré město Most zanechalo silné a mnohdy nenávratné důsledky v mnoha oblastech. Z této práce vyplývá, že se dopady likvidace starého města Most projeví na historické, kulturní, ekologické, psychologické a sociologické rovině.

TITLE:

Sociocultural Impacts of the Destruction of the Old Town Most

ABSTRACT:

The thesis Sociocultural Impacts of the Destruction of the Old Town Most analyzes the circumstances and situation that arose after the destruction the historical town Most. The thesis approaches the topic via the description of the original situation, analysis of the consequences of the destruction and via outlining the possibilities of potential solutions of the current situation. Historical resources mapping the topic were used to describe the situation. The current state was analyzed via a field study mapping attitudes of the participants who went through the situation. Potential proposals to solve the situations were outlined with the help of foreign case studies related to the topic. Czech cultural context was taken into an account for this purpose. The thesis suggests that the decision to destroy the old town Most has left severe and irreversible consequences in many aspects. The consequences are to be seen in the context of historical, cultural, ecological, psychological and sociological levels.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 31.8.2008

.....

Ondřej Rak

Obsah

Obsah	1
Úvod	3
1 Historie města Most	6
2 Kuřavka – I. Katastrofa Mostecka	8
3 Ekologický a kulturní dopad likvidace starého Mostu	13
4 Vztah minulých komunistických režimů ke kulturním památkám Mostecka ..	16
5 Děkanský kostel	19
5.1 Historické okolnosti stavby kostela a dochovaná kniha účtů stavby	19
5.2 Přesun děkanského kostela v Mostě	22
6 Ekonomické vyhodnocení likvidace starého Mostu	26
7 Strukturální analýza dopadu likvidace starého Mostu	27
7.1 Strukturalismus jako vědní disciplína.....	27
7.1.1 Teoretické zdroje strukturalismu.....	27
7.1.2 Strukturalismus C. Léviho-Strausse.....	27
8 Změna stylu života Mostečanů	31
8.1 Marginalizace obyvatel jako důsledek likvidace starého Mostu.....	31
8.2 Koldům, aneb myšlenka kolektivního bydlení	35
9 Současnost a budoucnost města Most.....	37
9.1 Nizozemí – Limbursko	38
9.2 Německo – Sasko	38
9.3 Pravoslavný kostel	39

10	Rekultivace	41
	Zemědělské rekultivace	42
10.1	Lesnické rekultivace:	44
10.2	Rekreační rekultivace:	45
10.3	Ekologická rekultivace:	46
11	Horní Jiřetín – bude se opakovat historie?	48
12	Výzkum – názory pamětníků likvidace starého Mostu	50
13	Zdravotní stav obyvatel Mostu	53
	Závěr	56
	Seznam použité literatury	57
	Přílohy	60

Úvod

Práci „Sociokulturní dopady likvidace starého města Most“ jsem zpracoval jako diplomovou práci. Motivů, které jsem pro toto téma měl, bylo hned několik. Zaprvé pocházím z Mostu. Před 27 lety jsem se narodil již v novém městě Most. V době, kdy jsem vyrůstal, patřilo město Most ke chloubě socialistického režimu. „Moderní“ panelové město se těšilo velké prosperitě a zaměstnanosti. Po revoluci roku 1989, kdy ustoupila těžba hnědého uhlí, se z města Most stalo jedno z nejchudších měst a okolní krajina byla jedna z nejvíce zdevastovaných. Teprve tehdy si lidé začali uvědomovat nenávratnou újmu likvidace starého města Most. Má motivace k popsání dopadů likvidace tohoto kulturně a ekonomicky úspěšného města je tudíž na dvou úrovních. První úroveň je subjektivní. Z mého úhlu pohledu jsem se cítil ochuzen o možnost vyrůstání v prostředí starého Mostu, odkud byli mí rodiče vystěhováni do nového - daleko méně kulturně hodnotného města. Za své rodiče a i sám za sebe jsem se cítil vykořeněn z města s dlouholetou tradicí, které muselo ustoupit ekonomickému zisku tehdejšího socialistického zřízení. Druhá úroveň motivace je objektivní. Z objektivního hlediska je likvidace starého města Most za účelem krátkodobého hospodářského zisku nenapravitelnou újmou na českých obyvatelích. Mou motivací bylo popsat dopady, které se bezprostředně týkaly všech obyvatel starého Mostu a potažmo obyvatel Československé a nyní České republiky. Dopady likvidace starého Mostu jsou dlouhodobé a zasáhly tamní oblast na více úrovních. Proto je toto téma vhodné popsat z kulturologické perspektivy, tedy z perspektivy, která sleduje dané situace na více úrovních. Sociokulturní dopady likvidace starého Mostu v sobě skrývají prvky historie, ekonomie, sociologie, ekologie, urbanizace, psychologie a zčásti i antropologie. Likvidace starého Mostu se nepříznivě dotkla historické návaznosti města, došlo k likvidaci mnoha cenných památek, lidé přišli o své dlouholeté domovy, okolní příroda byla zdevastována, došlo ke změnám ve stylu bydlení a skupiny lidí žijících po staletí odděleně byly náhle nuceny žít pospolu. Následné ukončení těžby způsobilo mnoho problémů s ekonomickými parametry, což vedlo k vysoké nezaměstnanosti, která se projevila na psychické zátěži obyvatel. Tato práce je tedy

pokusem o kulturologickou syntézu tohoto problému. Jsou zde popsány spojitosti mezi jednotlivými dopady, a nejedná se jen o limitující pohled z perspektivy pouze jedné vědní disciplíny. Kulturologický pohled se u takto komplexního problému zdál adekvátní a užitečný. O pravých dopadech likvidace starého města Most se po dlouhá léta mlčelo. Bylo to způsobeno tím, že bývalý režim, který o likvidaci rozhodl, upřednostňoval ekonomické hledisko a nebylo v jeho zájmu upozorňovat na negativní dopady svého rozhodnutí. Po revoluci roku 1989 se stala likvidace starého Mostu častým tématem vědců. Začalo se hovořit o nenávratných ztrátách, ale převažoval ekologický a kunsthistorický pohled na věc. Tyto aspekty jsou jistě důležité, ale nejsou jediné, kterým je zapotřebí se věnovat. Ve snaze o popsání všech aspektů dopadu likvidace starého Mostu jsem se v tomto ohledu setkal s nedostatečnými zdroji. Většina dostupných zdrojů se zabývala právě dopady na přírodu a často se také psalo o likvidaci památek. Psychologické a sociální dopady byly rozepsány méně. S tímto nedostatkem jsem se pokusil vypořádat terénním výzkumem. Podařilo se mi získat výpovědi pamětníků likvidace starého Mostu, kteří byli donuceni k přestěhování do nového Mostu. Dostalo se mi tak autentických výpovědí. Tyto zdroje mi pomohly k dokreslení celkové situace sociokulturních dopadů této nechvalné etapy Mostecka. S malou nadsázkou lze říci, že se mi podařilo vyplnit mezeru v současném poznání o tomto fenoménu. Abych podtrhl celistvý pohled na dopady likvidace starého Mostu, rozvrhl jsem celou práci do více kapitol, které samostatně popisují jednotlivé dopady (např. ekologický, kulturní, ekonomický). Tyto kapitoly jsem doplnil o jejich vztah k celkovým dopadům. Práce také zahrnuje stručný popis historie města Most, popsal jsem také fenomén marginalizace, který proběhl jako důsledek výstavby nového města. Určitým pokusem je také snaha popsat likvidaci Mostu strukturální terminologií. Zde byl starý Most popsán jako funkční celek, jehož prvky mezi sebou vytvářejí funkční vztahy a je-li jeden z prvků zpřetrhán, vede to k destabilizaci celého systému. Samostatná kapitola je věnována symbolu celé likvidace starého města. Tím je přesun děkanského kostela v Mostě. Celkově vzato jsem se touto prací pokusil popsat likvidaci starého města Most v širších souvislostech uceleným způsobem. Vyšel jsem ze současného stavu poznání a obohatil jsem ho o terénní výzkum, který

přinesl zajímavý pohled na věc. Tato práce je tedy pokusem o ucelený pohled na sociokulturní dopady likvidace starého města Most z perspektivy roku 2008.

1 Historie města Most

V dnešní době je město Most spojováno především s vysokou nezaměstnaností, kriminalitou a relativní chudobou. Obyvatelé nynějšího Mostu také postrádají silný vztah k městu, je zde vysoká migrace a obyvatelů tak stále ubývá. Nebylo tomu tak vždy. V minulém režimu byl Most převážně hornickým městem s velkou zaměstnaností a jeho obyvatelé patřili ke smetánce „dělnického státu“. Zkusme se podívat na dnešní Most z perspektivy neznalého turisty; na první pohled je vidět sídlištní město obklopené doly a zdevastovanou krajinou. Most se zdá být městem bez velkého historického odkazu. Tento pohled je nesprávný, avšak zcela oprávněný. V této práci se pokusím popsat, jak město s dlouhou tradicí a historickým odkazem muselo ustoupit demagogickému průmyslovému záměru, přičemž vznikl nový Most, který jen těžko naváže na tradice a odkaz starého Mostu.

Město Most vzniklo okolo roku 1247 a vždy plnilo důležitou úlohu. Nedlouho po svém založení se Most stal městem královským. Pokorná (1991, s. 15) uvádí, že: „Zrod města Most je odrazem pronikavých hospodářských změn, které se během 13. století odehrávaly v Čechách a jež s sebou přinesly novou společenskou dělbu práce v rozvoji obchodu a ve specializaci řemesel“. Most byl strategicky zajímavý svou polohou. Vznikl na staré saské cestě do Prahy a byl chráněn gotickým hradem Hněvín a velkým Komořanským jezerem. Město Most odvozuje svůj název od soustavy mostů, po kterých se překonávala bažinatá část jezera. Most také disponoval množstvím nalezišť nerostných surovin, především pak zásobami uhlí v zemi.

Za husitských válek město dobyto nebylo, ale v době třicetileté války utrpělo do té doby největších ztrát. Most byl několikrát vypleněn švédskými vojsky, přičemž byl dobyt hrad Hněvín. Po této zkušenosti byl hrad Hněvín zbořen samotnými obyvateli Mostu, aby nedocházelo k podobným nájezdům. Po třicetileté válce byl Most obnoven, ale dřívějšího vojenského a obchodního významu již nedosáhlo. Město Most postihly i přírodní katastrofy. V letech 1455, 1515 a 1820 postihly Most ničivé požáry. Po požáru v roce 1515 byl Most takřka celý zničen. Při

obnově města po tomto ničivém požáru vznikly nejvýznamnější stavby Mostu. Jedná se o renesanční radnici a hlavně o pozdně gotický děkanský kostel Nanebevzetí Panny Marie.

Důležitým milníkem byl pro Most rok 1870, kdy byla zavedena do Mostu železnice, a tak v této oblasti začala průmyslová revoluce. Jak uvádí Hladká (1996, s. 199): „Po roce 1870 došlo v Mostě k rozvoji hornictví, přílivu českého obyvatelstva a oživení výstavby. Vznikly průmyslové podniky, uhelné společnosti a množství malých šachtiček. “V roce 1895 postihla Most další přírodní katastrofa – kuřavka - tj. tekuté písky, jejichž průvalem zmizely pod zemí domy i s lidmi, dalších 2500 lidí přišlo o střechu nad hlavou. Konec 19. století byl ve znamení velkých výstaveb a soustředění na důlní činnost. Z Mostu se tak stalo průmyslové město. Druhá světová válka, především pak šestnáct náletů na průmyslové budovy, opět Most z velké části poničila. Po válce bylo město zrenovováno a po komunistickém převratu se z Mostu stalo opět důležité hornické město.

Poslední a nejdrastičtější mosteckou katastrofou bylo nařízení komunistické vlády z roku 1962, které rozhodlo o úplné likvidaci města. Pod starým Mostem se nacházely naleziště uhlí, které měly přednost před historickým městem. Pro obyvatele starého Mostu byl vystavěn nový Most sídlištního typu. Kulturními a ekologickými dopady tohoto usnesení se budeme zabývat později. Demolice starého Mostu byla ukončena roku 1982, a tím byla ukončena existence důležitého a historicky význačného města, která trvala sedm století.

2 Kuřavka – I. Katastrofa Mostecka

Z popisu historie města Most je patrné, že tot město nikdy nemělo možnost dlouhodobě prožívat klidný průběh. Jednou z událostí, které vhodně ilustrují nevybíravý a náročný osud je takzvaná Kuřavka. Kuřavka, neboli tekuté písky zastihly město Most v červenci roku 1895. 19. července večer horníci náhodou narazili v dole Anna na vrstvu tekoucích jemnozrnných písků. Obrovská masa písku s vodou se prodrala do šachty. Tato událost v přímém důsledku stála život naštěstí pouze jednoho havíře. Město Most jako celek, však zastihla opravdová katastrofa.

Tekoucí písky se totiž nacházely přímo pod tehdejší městskou čtvrtí poblíž tehdejšího hlavního nádraží. Hned poté, kdy výron písků vyprázdnil kuřavkovou čočku se do uvolněného podzemního prostoru propadly desítky domů a celé domovní bloky. Snad jedinou výhodou této katastrofy byl fakt, že se tím odkryla bohatá zásoba kvalitního uhlí. Jak však uvidíme později, nevýhod a fatálních důsledků bylo v porovnání s touto pofidérní výhodou daleko více.

Události noci 19. července byly popsány Zdeňkem Koškem v knize Zborcení města. „V postižených ulicích se hroutily nejen domy, ale trhala a otvírala se dlažba a rozevíraly se jámy. Zdi budov pukaly jako vaječné skořápky. Lámaly se a řítily ty největší domy. Zhroutila se i nová budova Mostecké uhelné společnosti. Ještě před několika hodinami nikoho ani ve snu nenapadlo, že by se tak pevné stavby v nejměstavnější čtvrti města mohly rozpadnout jako domeček z karet.“ (Košek, 1980, s. 23).

Zajímavé na sesbíraných svědectvích o kuřavce, která Most zastihla, je to, že ačkoliv byly obdobné katastrofy známé z okolních důlních oblastí, jaksi se nepočítalo, že to samé může postihnou Most samotný. Fakt, že se obětí mostecké kuřavky staly honosné až výstavní domy, svědčí o tom, že bylo centrum města nevhodně postaveno. Zde se také nabízí paralela z další katastrofou města Most. O necelé století později se muselo celé město zbourat, aby se tak uvolnil prostor pro těžbu. Zdá se, že důlní činnost vždy diktovala osud města Most. Pojdme se nyní

ještě na chvíli vrátit na zkázu, jejíž zrod byl více zapříčiněn přírodními jevy než lidskými rozhodnutími. Pojd'me se tedy vrátit ke katastrofě způsobené kuřavkou.

Celá zkáza trvala několik hodin. Kuřavkou bylo ohroženo celé Václavské předměstí a ostatní části města. Z ohrožených domů vybíhali zděšení lidé. Celou oblastí vládla obrovská panika. Pro mnohé občany se rázem změnil celý život. Byli nuceni pobrat nejnnutnější věci a jejich domovem se staly ubytovny a restaurace. Alespoň tedy do doby, než se podařilo situaci v Mostě uklidnit. Celá katastrofa však přinesla, k překvapení všech zúčastněných, relativně malý počet obětí. Podle dohledatelných pramenů přišli o život pouze dva lidé. Jeden horník přišel o život přímo v dole Anna, když nestihl uprchnout před proudem tekutých písků. Druhou obětí byl občan, kterého smrtelně zasáhla padající zdivo jednoho z bortících se domů. Za oběti katastrofy a také za osud Mostu se již od rána druhého dne sloužily mše svaté v deseti mosteckých kostelech a klášteřích. Na tomto faktu je zajímavé sledovat, jak se mostečtí obrátili na vyšší moc, i když byla příčina jasně způsobena nevhodným lidským chováním. Kdyby byl most vystaven na vhodnějším místě, které nestálo na úložišti uhlí, nemusela se tato, ale i budoucí katastrofy s důlní činností spojené, vůbec udát.

Další zajímavým důsledkem kuřavky byla i hrozivě vypadající ekonomická situace. Velmi rychle se začalo spekulovat o tom, že akcie Mostecké uhelné společnosti budou rapidně klesat. V důsledku toho se občané Mostu začali obávat o své mnohdy dlouholeté úspory. Koška (1980, s. 32) uvádí: „U přepážek mostecké městské spořitelny, ale i zemědělské záložny a dalších několika málo menších stavovských či cechovních peněžních ústavů se vytvořila dlouhá fronta složená z věřitelů a vinula se jako ustavičně rostoucí had.“ Takovou situaci zdejší bankovní ústavy nezažily. Důsledky kuřavky měly i makroekonomický rozměr. Zprávy ohledně mostecké katastrofy a jejich důsledků se projednávaly i na evropských burzách. Mosteckým bankám a peněžním ústavům hrozil bankrot. Situaci se však podařilo udržet pod kontrolou a tak katastrofa neměla pokračování v oblasti finanční.

Dalším rozměrem této katastrofy byla eskalovaná situace ohledně národnostních menšin, které katastrofa zasáhla. Roku 1895, kdy český průmysl tvořil významný podíl na zisku Rakouska Uherska, se ukázala neochota rakouskouherských úřadů příliš vyjít vstříc při obnově města Most. Vídeňská prokuratura vnímala situaci jako ryze českou. Došlo i dokonce k osočování českých úřadů rakouskými kvůli údajné diskriminaci dělníků jiné národnosti než české. Důležitým faktem zůstává, že Mostecká uhelná společnost, za přispění státu a vybraných finančních prostředků a darů po několikaměsíční výstavbě přiblížila město Most k běžnému fungování.

Pojďme si tedy zrekapitulovat v jakých aspektech byla kuřavka roku 1895, mnohdy uváděná jako první katastrofa města Most, příznačná pro osud Mostecka. Z hlediska kulturologického přístupu k analýze této situace je zřejmé, že se zde prolínalo několik aspektů. Jasným varováním mohlo být nevhodné položení města. Město Most bylo vystavěno na nebezpečném úložišti uhlí. Lidskými zásahy došlo k takřka nevyhnutelné katastrofě. Byly zaznamenány pokusy pokládat kuřavku za zásah vyšší moci. V době na konci 19. století, kdy byla technologie na vysoké úrovni a existovalo dobré povědomí o ekologických konceptech, se však tato hypotéza nemohla ujmut. Dalším jasným signálem byl fakt, že lidské zásahy do přírodních zákonitostí by měly být lépe naplánovány. V tomto smyslu se Mostečané nepoučili a rozhodli se Most zrekonstruovat. Všechny postižené městské ulice Mostu byly postupně upraveny a domy restaurovány, nebo byly postavené domy nové. V průběhu katastrofy a následných dnech se ukázaly i psychologické a sociologické rozměry. Mnoho lidí přišlo o své domovy a byly nuceni opustit své domovy a naučit se žít v domovech nových. Zajímavým bodem byla schopnost občanů Mostu pomoci ostatním v období krize. Na druhou stranu se zde ukázaly i národnostní aspekty. Během lokální katastrofy zazněly i mocnářské pokusy upřednostňovat určité skupiny obyvatel. Během rekonstrukce zničených budov a celých částí města se ukázala také tendence vídeňských zákonodárců mít celou situaci pod kontrolou. Hlavním důvodem pro uvedení této kapitoly však zůstává její ilustrační charakter situace, kdy průmyslové intence dostali přednost před kulturními a ekologickými aspekty života lidí, ale i zdravým vývojem města.

Kuřavka tak slouží jako historický důkaz pro neponaučitelnost ekonomického uvažování, kterému byla dána přednost i o několik dekad později, kdy muselo celé město Most se svým obrovským kulturním odkazem ustoupit před vidinou ekonomického zisku. Pro ilustraci dopadů kuřavky přikládám několik fotografií, jež mapují dopady této katastrofy.

Obrázek 1: Postižená místa mostecké katastrofy z 19. července 1895 – zborcené Václavské předměstí

Obrázek 2: Postižená místa mostecké katastrofy z 19. července 1895 – svědci katastrofy před zborcenými domy

Obrázek 3: Postižená místa mostecké katastrofy z 19. července 1895 – propadlé kolejiště

3 Ekologický a kulturní dopad likvidace starého Mostu

Z dějin Mostu lze vyčíst, že toto město umístěné pod Krušnými horami nemělo o existenční problémy nouzi. Největším a definitivním zásahem však bylo rozhodnutí o jeho likvidaci (1962) a likvidace samotná (1964-1982). Zánik Mostu vhodně popsala ve své práci Heide Mannlová - Raková (1988, s. 63), když napsala: „V roce 1982 skončila likvidace města, které patřilo kdysi k nejpřednějším v Čechách. Podivnou hrou osudu bylo příčinou zániku totéž nerostné bohatství, které před jedním stoletím dalo podnět k jeho rozkvětu“.

Likvidace Mostu měla několik etap a důsledků. Pro obyvatele byl postupně vystavován nový Most. Nový Most rostl stejnou rychlostí, jakou byl starý Most likvidován. Lidé byli stěhováni ze svých domovů, na které byli zvyklí. Mostečtí zde žili po generace a najednou byli nuceni k přestěhování. To mělo za důsledek vytržení sounáležitosti s rodným městem. Lidé byli přestěhováni do panelových domů, které tvořily sídlištní komplexy. Mostečtí se tak museli vyrovnat s úplně novým konceptem bydlení. Ze starého Mostu byli zvyklí na činžovní domy s menším počtem sousedů. Domy v novém Mostě mají pater deset a v jednom takovém panelovém domě bydlí na několik desítek rodin. Narychlo vybudované panelové domy byly postaveny ze špatně izolovaných zdí. V tomto případě se tedy jednalo o značnou ztrátu soukromí. Nový Most také postrádal estetiku starého Mostu. Před psaním této práce jsem byl přesvědčen, že obyvatelé starého Mostu svým přestěhováním trpěli a předpokládal jsem, že v novém Mostě trpěli a trpí. Při rozhovoru s několika pamětníky tohoto přesunu jsem se však dočkal pro mne překvapivých odpovědí. Všichni bývalí obyvatelé starého Mostu sice litovali likvidace starého města, ale uvedli, že jim nový Most nabídl daleko vyšší životní úroveň. Jedna z dotázaných uvedla, že ve starém Mostě nebyla tekoucí teplá voda a v místnostech se topilo v kamnech. Nový Most ve svých panelových domech nabízel „komfort“ tekoucí teplé vody a ústředního topení. Samozřejmě jsem se setkal i s negativními reakcemi. Jedna z nich pochází od současného obyvatele

Mostu, který likvidaci starého Mostu prožil coby dítě. Pan Michal přirovnal současný Most ke klecím z panelu a cítí velkou křivdu ze strany minulých vlád vůči obyvatelům Mostu. Doslova říká, že: „Kdyby staré město přežilo, mohli bychom s hrdostí říkat, v jakém to žijeme krásném a starobylém městě, a ne v klecích z panelu, které se postupně rozpadají“. Obyvatelé Mostu se stěhovali do nového města po etapách. První obyvatelé nového Mostu náhle žili na vyšší úrovni a tak obyvatelé, které přesun teprve čekal, nedočkavě čekali, až na ně přijde řada. Zde se dá podotknout, že komunistický režim volil chytrou strategii; nabídl obyvatelům vyšší občanskou vybavenost, čímž jistě zamezil mnoha protestním akcím. Je však pravdou, že jakýkoliv odpor a revolta proti rozhodnutí totalitní vlády by stejně neměl velký význam. Lidé vcelku logicky přivítali moderní způsob života. V krátkodobém horizontu to znamenalo vylepšení jejich života. Nyní, po čtyřiceti letech, je však vidět reálný dopad přesunu. Kdysi moderní panelové domy zestárly a v současné době nenabízejí vysokou životní úroveň. Byty v panelových domech se také ukázaly jako nevyhovující pro hygienu bydlení. Kdysi moderní a „komfortní“ domy z umakartu měly neblahé účinky na zdraví obyvatel. Vystává zde tudíž problém dlouhodobého rázu, o kterém se také dlouho nevědělo nebo vědět nechtělo.

Po starém Mostě zbyly jen využitě doly a nový Most si ještě nevybudoval patřičné kořeny. Mostečtí se tak oprávněně mohou cítit podvedeni a ochuzeni o svou historii. Likvidace starého Mostu za účelem hospodářského zisku lze považovat za zločin. Obdobný názor zastává i Heide Mannlová-Raková (1996, s. 150), když tvrdí, že: „Vymazáním starého Mostu z mapy Čech nastala nepředstavitelná újma celonárodní povahy, kterou již nelze vyvážit žádným důvodem hospodářským ani nahradit žádným dalším tvořivým dílem, protože šlo o hodnoty neopakovatelné a historií již natrvalo uzavřené“.

Z ekologického hlediska lze konstatovat, že otevření nového dolu v místě starého Mostu ještě zhoršilo již tak velmi škodlivý dopad na prostředí Krušných hor. Mostecké chemičky a továrny, poháněné právě uhlím vytěženým z Mosteckých dolů, zatěžovaly svými výpary bezprostřední okolí a sousedy za hranicemi. Důlní činnost sama o sobě zničila mnoho hektarů životního prostředí. Je sice pravda, že

prostředí po využitých dolech bylo částečně renovováno, ale původní ekosystém se již nikdy nepodaří nastolit. Právě silné znečištění ovzduší a zaměstnání v dolech mělo a má silně negativní vliv na zdraví obyvatel Mostu. V této souvislosti Bárta (1973, s. 120) uvádí, že: „V 60. letech XX. století je katastr Komořan z 91% devastovaná a zcela neplodná plocha, zemědělské půdy je tu sotva 6%. Ovzduší je otráveno zplodinami spalování, vodní režim je rozvrácen. Přirozená vegetace téměř neexistuje, živočišný svět se skládá z několika druhů“. Plánovaná těžba tyto údaje měla ještě zhoršit. V dobách komunismu, kdy byla hornická profese považována za velice elitní a dobře placené zaměstnání, však šly zdravotní problémy obyvatel stranou. V dnešní době, kdy již uhlí není hlavním zdrojem energie a doly na Mostecku jsou takřka vydolované, trpí Most velkou nezaměstnaností. Lidé jsou tedy konfrontováni se situací, kterou si málokdo chtěl připustit. Vezmeme-li v úvahu, že starý Most byl zlikvidován proto, aby se zde necelých 40 let mohlo těžit, postrádá rozhodnutí komunistické vlády o likvidaci starého Mostu většího smyslu. Na příkladě Mostu lze pozorovat krátkodobost a nesmyslnost rozhodnutí vlád minulého režimu. Je pravda, že komunisté postavili nový Most, který se pyšní největším počtem vysazených růží v republice, a že je město protkané parky a lidé zde mohou bydlet v několika poschod'ových domech s teplou vodou a ústředním topením. Tyto vymoženosti jsou však vykoupeny vysokou daní. Touto daní lze chápat silné znečištění okolí, ztrátu mnoha domovů a celého města se svou vysokou historickou cenou.

4 Vztah minulých komunistických režimů ke kulturním památkám Mostecka

Kulturním památkám celé oblasti Mostecka byl již historicky přisuzován menší význam než těžbě uhlí. Od počátku dvacátého století se v duchu průmyslové revoluce a s ní spojenou těžbou uhlí upřednostňovalo využití půdy Mostecka před ekologickými a kulturními hodnotami. Vlády minulých komunistických režimů dohnaly tuto tendenci až k absurditě. Budoucnost této pánevní oblasti byla tedy zcela řízena direktivně nařizovanou těžbou uhlí bez ohledu na jiná bohatství, která se zde nacházela. Kulturní hodnoty stály v minulých dobách zcela na okraji zájmu státu. Některé památky se podařilo po drastickém rozhodnutí o likvidaci starého Mostu zachránit. Jejich záchrana ale byla příliš nákladná a tak se zachránilo jen velmi malé množství. Některé památky z této doby byly uloženy do depozitářů, kde dodnes čekají na finanční prostředky nutné k jejich oživení. Bylo by však chybou se domnívat, že se k likvidaci a přesunům památek na Mostecku přistoupilo až ve druhé polovině dvacátého století během likvidace starého Mostu. V osmdesátých letech devatenáctého století obyvatelé Mostu zbořili kvůli špatnému stavu starou goticko - renesanční radnici na tehdejším Tržním náměstí. Místo ní pak postavili novorenesanční budovu okresního soudu. Likvidace památek a jejich ojedinělý transfer během likvidace starého Mostu však nabyly daleko větších a závažnějších rozměrů.

Obrázek 4: Průběh demolice divadla ve starém Mostě

Celý proces záchrany památek při likvidaci starého Mostu lze považovat za velkou improvizaci. Za účelem zachování památek došlo k několika paradoxním a z kulturního hlediska nesmyslným situacím. Několik památek ze starého Mostu se

v současnosti nachází na nových místech. Tyto památky jsou však umístěny do míst, kde postrádají autentické souvislosti a návaznost na tradice míst, kde jsou uloženy. Hladká (1996, s. 223) v tomto kontextu uvádí, že: „Přemístěné památky ve velikém rozsahu usvědčují civilizaci z nedostatku rozvahy před rozhodnutím o velikých změnách a potřebách, zdůvodňovaných naléhavou energetickou spotřebou pro výrobu technických prostředků a potravin“. S paní Hladkou v tomto ohledu nelze než souhlasit. Následné ukončení těžby po roce 1989 ukázalo, že likvidace starého Mostu a jeho památek za účelem krátkodobé, leč výnosné těžby, bylo nadměru nezodpovědné a nerozvážné.

Na druhou stranu je potřeba minulým vládám poděkovat alespoň za částečné zachování památek pocházejících z oblasti starého Mostu. Památky se sice nenacházejí ve svém původním prostředí, ale alespoň mohou sloužit jako memento minulých dob. Tyto památky také mohou sloužit jako odstrašující příklady pro další neuvážená a nenapravitelná rozhodnutí, která na naše kulturní prostředí v budoucnu jistě čekají. V této souvislosti je ještě potřeba dodat, že mluvíme-li o záchraně památek, musíme upřesnit, že v případě architektonických památek starého Mostu se jednalo pouze o záchranu jejich fragmentů. V tomto ohledu je jistou výjimkou z pravidla záchrana a následný transfer pozdně gotického děkanského kostela Nanebevzetí Panny Marie v roce 1975. Platí u něj však opět vytržení z původního místa, což samo o sobě svědčí o nerozvážnosti minulých vlád. Děkanský kostel, který byl jako jedna z mála památek Mostecka přesunut a zachován, se stal symbolem starého města Most. V této práci je proto tomuto kostelu věnována samostatná kapitola.

5 Děkanský kostel

5.1 Historické okolnosti stavby kostela a dochovaná kniha účtů stavby

Pro ilustraci důležitosti zachování děkanského kostela, jež byl zachráněn přesunem takřka na poslední chvíli, je vhodné pohovořit o historických okolnostech a duchovním odkazu této v mnoha ohledech jedinečné stavby. Úvodem, je potřeba konstatovat, že děkanský kostel Nanebevzetí Panny Marie byl od svého prvního dne obklopen mnoha příkořími. Shodou okolností se jeho poslední podoba zachovala, avšak za cenu přemístění. Následující kapitola je věnována právě pohnutému osudu tohoto úctyhodného produktu české středověké architektury.

Dohledatelné prameny referují o tom, že první podoba výše uvedeného kostela vznikla okolo roku 1258. Roku 1515 však v Mostě vypukl devastující požár a z původního kostela byl zachován pouze zlomek. Myšička (2006, s. 8) uvádí, že: „Z původní stavby se po požáru dochovala pouze krypta a část věže“. V období po ničujícím požáru sehrál velkou roli tehdejší král Vladislav Jagellonský. Jeho nařízením byl Most na deset let osvobozen od placení ungeltu a berní. Za vynaložení obrovského úsilí se podařilo postavit kostel obnovený. Úsilí bylo vynaloženo jak po stránce pracovní, tak i z pohledu finančního. Nemalou mírou se na nové stavbě podíleli i tehdejší občané, kteří přispívali do sbírky na obnovu kostela, jehož unikátní trojlodí vzniklo dle návrhů Heilmanna ze Schweinfurtu. Dodnes existují historické záznamy o této sbírce. Rejstříky sbírky se dochovaly v archivních fondech města Most. Právě tyto rejstříky jsou jedním z nejstarších dochovaných pramenů vypovídajících o dějinách Mostu. Rejstříky mimo jiné také slouží jako jedinečné svědectví o náboženských poměrech tehdejší doby. Navíc je lze také použít jako nedocenitelný pramen pojednávající o stavebních dějinách. Rejstříky jsou velmi komplexní a podávají informace o stavebních materiálech, cenách stavebních prací a organizaci stavebních řemesel. Následující část této podkapitoly pojednává právě o těchto aspektech stavby, která se v podstatě zachovala do dnešního dne.

Na stavbě děkanského kostela v Mostě lze dobře ilustrovat vzestup stavebních aktivit ve 13. století. Jednalo se o dobu nebývalého růstu významu stavebních a uměleckých řemesel. Kameníci, zedníci a tesaři byli hlavními aktéry středověkého stavitelství. V souvislosti s velkými stavbami vznikali takzvané stavební hutě. Jedna taková významná huť se právě zrodila při znovuvýstavbě děkanského kostela v Mostě na počátku 16. století. Ve své podstatě se jednalo o velkou organizaci sdružující mnoho řemesel. V tomto smyslu se jednalo o velmi nadčasovou formu stavitelství. Zástupci jednotlivých řemesel se podíleli na vedení a realizaci stavby. Nové podněty a trendy ve stavitelství byly rozvíjeny a udržovány prostřednictvím rozsáhlé migrace řemeslníků a mezinárodními kontakty. Jednotlivé hutě se řídily vlastními stanovami, které upravovaly zejména záležitosti v oblastech práva, vzdělání pracovníků a pracovních podmínek. V čele huti byl stavitel, který byl současně také projektujícím architektem. Ten byl zodpovědný za průběh stavby od počátku projektu ke konečné realizaci. Pod jeho dohled spadali veškerí řemeslníci, kteří se na stavbě podíleli. Správa stavby s sebou v případě děkanského kostela v Mostě nesla vedení stavebních účtů. Tyto účty se shodou okolností dochovaly jakožto jedna z mála dokumentů stavby kostela po ničivém požáru roku 1515 a pohnutém osudu kostela.

Z dochovaným pramenů lze vyčíst, že na stavbě děkanského kostela v Mostě se podílela huť stavební. V účetní knize kostela, která stavbu dokumentuje, je huť označována jako Hutte či jako Steynhutte. Tento název nás vede k označení hutě kamenické. To se zřejmě odvíjelo od působení kameníků jakožto stabilních příslušníků ostatních hutí, které se celoročním provozem podíleli na stavbě kostela.. Tyto hutě tak patřily k těm nejdůležitějším, protože na nich spočívala zodpovědnost za konečný výsledek stavby.

Zajímavým milníkem děkanského kostela byla sbírka na jeho znovuvýstavbu po ničivém požáru z roku 1515. Tato starost připadla převážně městu Most. Rozhodující význam pro sehnání dostatečného kapitálu sehrála rozsáhlá odpustková sbírka. Organizací této sbírky byli pověřeni sbírkoví komisaři. Město Most zde odvedlo velmi dobrou práci a nakonec se podařilo finanční prostředky získat.

Dochovaná účetní kniha, která popisuje jak příspěvky od občanů, tak následné využití finančních prostředků na stavbu kostela je velmi detailní a provádí nás po dobu celé výstavby kostela po ničivém požáru. V účetní knize nalezneme ceny materiálů, mzdy stavebního personálu a ostatní náklady. Na stavbě kostela se podílelo mnoho druhů pracovní síly. Příkladem můžeme uvést následující profese. Na stavbě se mimo jiné podíleli mistři, tovaryši, učedníci, pomocné síly, nádeníci a přidavači. Kniha účtů pojednává i o mzdových nákladech těchto skupin personálu stavby. Mezi zajímavostmi, které vyplývají z této knihy účtů, patří i fakt, že bylo dělníkům mimo mzdy vypláceny takzvané naturální podíly. Dělníci dostávali za svoje výkony pití (víno, pivo či pálenku) či odpovídající finanční obnos určený k jeho nákupu. Je třeba zdůraznit, že se tak při stavbě děkanského kostela v Mostě dělo pouze při mimořádných příležitostech, jako například o Vánocích.

Královské město Most se navzdory svému hospodářskému a politickému významu ve středověku nemůže pochlubit mnohými historickými prameny z období do počátku 16. století. Nemůžeme tím vinit, pro ten čas tak obvyklé, válečné události. Zde jsou na vině požáry, které Most několikrát těžce postihly. O to větší má hodnotu výše zmiňovaná kniha účtů stavby kostela. Tato kniha byla založená v roce 1517 a byla vedená do konce roku 1519. To jí činí nejen nejstarší dochovanou městskou knihou ve fondu Archiv města Most, ale též vůbec nejstarší knihou uloženou ve fondech Státního okresního archivu v Mostě. Celkově lze tak považovat tuto knihu za významný zdroj informací pro dějiny kostela po jeho obnovení po požáru, ale i významný důkaz o odpustkové sbírce, která stavbě po požáru předcházela. V neposlední řadě tato kniha slouží jako jedinečný důkaz toho, jak neodpustitelnou újmou by byla původně plánovaná destrukce kostela při likvidaci starého města Most ve dvacátém století. Na závěr této kapitoly je vhodné poznamenat, že kniha účtů byla psána ve dvou jazycích a to v němčině a latině. Navzdory faktu, že se město Most nachází na území severních Čech, které bylo v době vzniku osídleno jak německým, tak českým obyvatelstvem, nachází se v tomto textu velmi málo českých jmen.

5.2 Přesun děkanského kostela v Mostě

Likvidací starého Mostu nezanikly pouze domovy a budovy. Zmizelo a bylo poničeno mnoho historických domů, památek a chráněných stromů a dalších atributů královského města Most. Několik památek se však podařilo zachránit. Jednou z památek, kterou se podařilo zachránit, je děkanský kostel Nanebevzetí Panny Marie. Tento pozdně gotický kostel se stal symbolem likvidace starého Mostu a výstavby nového Mostu. Děkanský kostel je jedna z mála budov historického města, kterou se podařilo zachránit. Původní plán demolice starého Mostu však nepočítal ani s touto variantou. Tento fakt pouze dokazuje aroganci a demagogii minulého režimu. Nad neuvážeností a nenahraditelnou ztrátou, kterou by přivodila likvidace tohoto kostela, se pozastavovali i týmy expertů ze zahraničí. Dokonce se mluvilo i o nabídce USA. Američané tehdy údajně nabízeli výměnou za tento kostel výstavbu brněnské dálnice. Naštěstí od likvidace sešlo, čímž byl zachráněn jeden ze symbolů starého Mostu. Těsně před začátkem demolice se sešlo několik uměleckých historiků a architektů - urbanistů, kteří našli odvahu a navrhli tehdejší vládě projekt na záchranu historického centra Mostu. Tento projekt se však zdál tehdejší vládě příliš nákladný, a tak z něho nakonec sešlo. Naštěstí se této skupině odborníků podařilo přesvědčit vládu o záchraně děkanského kostela pocházejícího ze začátku 16. století.

Obrázek 5: Přesun děkanského kostela

Usnesením vlády ČSSR č. 103 z roku 1971 bylo rozhodnuto o záchraně děkanského kostela v Mostě přesunem. Přesun kostela byl jedinečnou technickou akcí v československém a světovém měřítku. Tehdejší vláda se pyšnila unikátností tohoto přesunu a sezvala i zahraniční experty, aby se poučili od českých soudruhů - techniků. Zřejmě jim však nedocházelo, že kdyby si nevymysleli tak drastické a arogantní využití zdrojů uhlí, nemuselo k takové akci vůbec dojít. Nicméně musíme poděkovat alespoň těm, kterým šlo o záchranu kostela, a udělali vše pro to, aby byl kostel přesunut co nejbezpečněji.

Transfer kostela byl zahájen 30. 9. 1975 v 11 hodin 50 minut. Ukončen byl 27. 10. 1975 v 8 hodin 52 minut. Pro zajímavost bych rád uvedl technická data přesunované architektury kostela i s věží (data jsou převzata z knihy Heide Mannlové - Rakové „Kulturní Památka Most“):

Zastavěná plocha:	1.740 m²
Šířka:	29 m
Délka:	58 m
Výška lodi k hřebenu:	30 m
Obestavěná kubatura cca:	45.000m³
Hrubá váha stavby před přesunem:	40.000 tun
Váha přesunovaného objektu po odbourání věže a sakristie s ocelovou konstrukcí:	9.600 tun

Kostel byl přesunut o 850 metrů po obloukové dráze. Přesun byl projektován firmou Transfera Praha. Technologické zařízení pro přesun vyrobila Škoda Plzeň a stavební práce provedl podnik Průmstav Pardubice. Příprava přesunu byla velmi

náročná a složitá. Nejcenější částí kostela byly klenby, které bylo potřeba uvnitř zpevnit železobetonovou konstrukcí. Kostel byl přemístěn bez věže, která byla před přesunem rozebrána a po umístění objektu na cílové místo byla znovu vybudována. Kostel byl přesunován na 53 hydraulických vozech, které byly ukotveny do čtyř ocelových drah. Rychlost pohybu kostela byla v závislosti na terénu v rozmezí od 1 cm do 3 cm za minutu. Kostel, který byl ve starém Mostě umístěn v centru, se přesunem dostal na periferii nového Mostu. Veškeré úpravy kostela a jeho okolí byly ukončeny až v roce 1988. Po svém přemístění nebyl kostel vysvěcen. Je otázkou, proč se tomu tak nestalo. Nejspíše se jednalo pouze o další ignoranci ze strany tehdy vládnoucí Komunistické strany. Až v roce 1993, po politickém převratu v roce 1989, byl kostel slavnostně znovu otevřen a zároveň vysvěcen. V roce 1994 byla do podzemí kostela umístěna Státní galerie výtvarného umění.

Rozebrání, transfer a nové vybudování kostela bylo vsutku jedinečné a velmi náročné. Na novém místě byl kostel usazen na dvoupodlažní skříňovou konstrukci, ve které byly vybudovány prostory pro uložení archeologických nálezů pro stálou výstavu. Tato stálá expozice slouží současným a budoucím obyvatelům jako připomínka starého Mostu. To, že byl děkanský kostel zachráněn, je šlechtná věc. Mnoho ostatních budov, taktéž veliké historické hodnoty, však zachráněno nebylo. Děkanský kostel je tak jedinou připomínkou města, kde lidé žili po dlouhé generace. Obyvatelé starého Mostu byli spjati s osudem města, jež poznamenal jejich životy. Likvidací byli lidé velmi ochuzeni. Nenávratně jim zmizely vazby na známá místa, hodnoty a sounáležitost k rodnému městu.

Likvidace starého Mostu je nenapravitelná újma na dějinách české kultury. Upřednostnění hospodářského zisku před kulturním odkazem je typickým příkladem uvažování vlád minulého režimu. Nový sídlištní Most nikdy nebude schopen nahradit odkaz a důležitost Mostu starého. Nynější Most má 72 tisíc obyvatel. Most nadále zůstává centrem severočeského hnědouhelného revíru. Těžba uhlí je však v silném útlumu, a tak se Most potýká s vysokou nezaměstnaností. S vysokou nezaměstnaností klesá životní úroveň a vyvstávají silné sociální problémy. Jedním z příznaků vysoké nezaměstnanosti je i vyšší míra kriminality.

Město Most tak zřejmě zažívá jedno z nejtěžších období své novodobé historie a jen těžko se bude hledat východisko z dané situace. Situace týkající se nezaměstnanosti a sociálních problémů by zřejmě byla obdobná, i kdyby byl starý Most zachován. Starý Most byl také do značné míry závislý na těžbě uhlí. Likvidace starého Mostu však ochudila mostecké obyvatele o důležitou historicko - kulturní návaznost.

6 Ekonomické vyhodnocení likvidace starého Mostu

Pojďme alespoň na chvíli ignorovat společensko - historický dopad likvidace starého Mostu. Zaměřme se na výpočet ekonomické stránky celé akce, která nemá v české historii v takovém rozsahu obdoby. Po výpočtu nákladů a zisků musíme konstatovat, že se jednalo o finančně výnosnou akci. Z těžebního prostoru, kterému byla dána přednost před starým Mostem, se vytěžilo téměř 90% zásob. Pro zajímavost zde uvedeme zjednodušený rozpočet celé akce:

Náklady	Kč
Likvidace starého Mostu	868 139 415
Výstavba nového Mostu	5 884 533 000
Rekultivace lomu Ležáky	2 600 000 000
Výnosy za prodej uhlí z vytěženého prostoru	12 278 740 000
Zisk celé akce	2 926 067 585

Z čistě ekonomického hlediska tedy vidíme, že celá akce skončila relativně velkým ziskem. Celkový objem vytěženého hnědého uhlí (89 275 007 tun) přinesl zisk necelé 3 miliardy Kč. Tyto údaje je však potřeba brát s velkou rezervou. Do nákladů nejsou zahrnuty náklady na humanizaci nových obytných prostor, nemluvě o nenávratně ztracených materiálních a nemateriálních hodnotách. Lze zde jen konstatovat, že při rozhodování o tak necitlivém rozhodnutí o likvidaci starého Mostu, byl brán v potaz pouze ekonomický zisk. Tehdejší politický aparát zřejmě pozapomněl, nebo ignoroval fakt, že starý Most měl vysokou kulturněhistorickou hodnotu. Mimo jiné bylo zlikvidováno více než dvacet zachovaných kamenných měšťanských domů z období 13. - 15. století. Taková sbírka nemá na našem území, mimo Prahy, obdoby.

7 Strukturální analýza dopadu likvidace starého Mostu

Pokusme se o použití metody strukturalismu pro analýzu dopadů lidského zásahu do ekologického a sociálního systému, jehož prvky byly zasaženy natolik, že ohrozily fungování jejich vztahů. Dříve než se pokusíme o popis a analýzu situace, je vhodné si připomenout strukturalismus a jeho základní principy.

7.1 Strukturalismus jako vědní disciplína

Strukturalismus je vědecký přístup, který se zabývá mnoha disciplínami. Jednou z takových disciplín je i kulturní a sociální ekologie. Za obecné principy strukturalismu lze považovat „Prvotnost vztahů před prvky systému při analýze sociokulturních systémů. Dominuje synchronní metoda výzkumu před diachronní metodou. Za rozhodující determinanty lidského chování a prožívání jsou považovány nadindividuální objektivní struktury, které tvoří podstatu sociokulturní skutečnosti“ (Soukup. 2004, s.458).

7.1.1 Teoretické zdroje strukturalismu

Prvním teoretickým zdrojem strukturalismu je zřejmě středověká imaginace 16. století F. Rabelaise a zamyšlení M. Montaigna o kanibalismu. Strukturalismus také silně ovlivnila koncepce francouzské filozofie J. J. Rousseaua „ušlechtilý divoch“.

Za teoretické zdroje strukturalismu je nejčastěji považována Durkheimova sociologická škola, která prováděla komparativní výzkumy sociálních, symbolických a náboženských institucí. V rámci této školy se setkáváme i s M. Maussem, který zdůrazňoval systémově strukturální přístup ke studiu sociální reality. Za další zdroj můžeme považovat moderní lingvistiku zastoupenou především Ferdinandem de Saussurem.

7.1.2 Strukturalismus C. Léviho-Strausse

Ortová (1999, s. 32) uvádí, že: „Za nejvýraznější osobnost strukturální antropologie je dnes považován Claude Lévi - Strauss“. Claude Lévi - Strauss se narodil roku 1908 a stále žije. Podle Strausse strukturalismus směřuje metody

k objevování neměnných vlastností pod zdánlivou jedinečností a rozmanitostí jevů. Straussův strukturalismus je tedy opřen o myšlenku, že „Struktura má charakter systému. Skládá se z elementů, které jsou uspořádány takovým způsobem, že změna jednoho z nich vyvolá změnu všech ostatních“ (Lévi-Strauss, 2006, s. 284).

Strukturalismus se snaží o vytvoření modelů, které by byly aplikovatelné na vztahy mezi prvky systému. Úkolem strukturalismu je tedy objevit logické principy klasifikace, které organizují a podmiňují kulturní společnost. V rámci kulturní ekologie je možné použít principy strukturalismu na několik oblastí. Příklady takových oblastí jsou vztahy lidí k životnímu prostředí a ke kultuře.

Kultura je dle strukturalismu charakter systému, který se skládá z prvků. Opět jsou zde ale důležitější vztahy těchto prvků než jejich pouhé uspořádání.

Město lze tedy strukturalistickou terminologií nazvat sociokulturním systémem. Tento systém tvoří prvky lidské, přírodní a architektonické. Všechny tyto prvky vytváří vztahy, které pro nás budou v této souvislosti důležitější než jejich čirá existence či postavení. Severočeské město Most je dobrým příkladem toho, jak násilné ukončení vztahů mezi prvky hraje stěžejní roli na celkový systém prvků.

Z výše uvedených faktů je zřejmé, že sociokulturní systém města Mostu byl narušen násilně a nevhodně. Pojďme si nyní vyjmenovat zásadní prvky tohoto systému, jejichž vztahy byly narušeny. Od doby vzniku města se zde vystřídalo několik desítek generací obyvatel. Město jako takové bylo rozšiřováno, a tudíž se upravovala okolní krajina. Lidé se naučili ve starém Mostě žít a vytvořili si nejen vztahy mezi sebou, ale i vztahy s okolní přírodou, se zdroji a životními podmínkami. Ve městě vzniklo mnoho budov, jak k obývání, tak k rekreačním a společenským účelům. Most tudíž získal u svých obyvatel takzvaného „ducha místa“. Lidem bylo umožněno se s Mostem ztotožnit, adaptovat se na dané podmínky a vnímat své domovy jako zázemí, se kterým našli přirozené vztahy.

Lidé si mezi sebou vybudovali vztahy. Ať už se jednalo o vztahy sousedské, či vztahy pracovní, vždy byly postaveny na základě společného místa, tedy na městě

Most. Lidé si také vytvořili vztah k městským částem a budovám, které je obklopovaly jako běžná součást. Okolní příroda měla vliv na jejich profesní zaměření, jež bylo v Mostě převážně spojeno s uhelnými doly.

Násilná demolice starého Mostu a výstavba nového Mostu zpřetrhala vazby a vztahy těchto prvků. Lidé byli nuceni změnit prostředí. Tímto se zpřetrhaly nejen mezilidské vztahy. Lidé museli opustit místa na která byli zvyklí a byli nuceni se adaptovat na jiné prostředí. Prostornost starých domů byla nahrazena omezeným prostorem a ztrátou soukromí.

Pravděpodobně nejtěžší újmou na vztazích prvků člověk - město byla demolice starého Mostu. Budovy, náměstí a celé čtvrtě, skrze které se obyvatelé adaptovali na své bývalé obydlí, byly zničeny. Takové násilné ukončení vztahů pomocí zničení jednoho z prvků nelze nahradit prvkem novým. Drtivá většina obyvatelů starého Mostu se přestěhovala do nového Mostu, ale již nikdy se nepodařilo zachovat původní sociokulturní systém. Z nového Mostu se tak stalo kompletně nové město nejen z geografického, ale i z sociálně - ekologického hlediska.

Dalším prvkem, který byl demolicí zasažen, a tím ovlivnil vztahy v rámci celého systému, je životní prostředí Mostu. Nový Most vyrostl na novém neosobním místě a starý Most byl využit pro důlní činnost. Sounáležitost obyvatel s novým Mostem byla tudíž omezena díky anonymitě nového prostředí. Navíc se ještě zhoršilo ovzduší, jelikož se důlní a jiná průmyslová produkce v regionu zintenzívnila.

Pravý dopad likvidace Mostu lze však z kulturně - ekologického hlediska pozorovat až době vcelku nedávné. Prvky systému, které byly zničeny v rámci přemístění obyvatel, byly částečně nahrazeny novými prvky. Za takový prvek lze považovat nabídku práce v důlní činnosti. Tím, že se pod starým Mostem začala provozovat důlní činnost, dostalo mnoho lidí práci. Lidé přišli o své historické dědictví, ale mohli se realizovat alespoň ve své práci. Tento vztah ovšem také neměl dlouhého trvání. Nedlouho po politických a kulturních změnách po roce 1989 se začalo od důlní činnosti na Mostecku ustupovat. Mostečtí tak přišli i o vztah

s náhradním prvkem, který vyplňoval mezeru v celkovém systému. Není proto divu, že sociokulturní systém Mostu je nyní nenávratně poničen a udržuje se pouze v nouzovém chodu. Obyvatelé Mostu nemají ani vztah ke svému historickému prostředí, ani k životnímu prostředí a mezilidské vztahy jsou také velmi poškozeny převážně kvůli izolovanosti. Za většinu těchto zničených vztahů, které vedly k nefunkčnosti celého systému, může krátkozraké a výrazně necitlivé neuvážlivé rozhodnutí o likvidaci starého Mostu na popud vlád minulého režimu.

Současné město Most, jakožto systém skládající se z prvků jeho obyvatel, životního prostředí a kultury, lze považovat za nedostatečně funkční. Funkčnost lze měřit mírou zaměstnanosti, kriminality a spokojenosti obyvatelů a prosperity města Mostu. Nezaměstnanost a kriminalita této oblasti je často uváděna ve vysokých číslech. Spokojenost obyvatelů a prosperita města Most je naopak uváděna v nižších relacích ve srovnání s jinými městy. Proto lze považovat Most za málo funkční systém, alespoň dle použití metody strukturalismu.

8 Změna stylu života Mostečanů

8.1 Marginalizace obyvatel jako důsledek likvidace starého Mostu

Během likvidace starého Mostu bylo donuceno k vystěhování ze svých dlouholetých domovů více než čtyři tisíce rodin. Tento přesun se samozřejmě týkal i Romské menšiny v Mostě. V období, kdy se realizoval přesun obyvatel starého Mostu do nového, byla tehdejší sociální politika zaměřena na asimilační procesy vůči Romům. Výstavba nového Mostu se jevila jako dobrá příležitost pro vyzkoušení integrace a asimilace Romů do většinové české populace. Výstavba nového Mostu zahrnovala výstavbu sídliště Chánov, což lze považovat za pilotní asimilační program tehdejších československých úřadů. Sídlíště Chánov bylo dostavěno roku 1978. Vzniklo zde 328 bytových jednotek a celkové náklady na výstavbu tohoto sídliště činily 27 880 000 Kčs. Nebylo náhodou, že byli Romové vystěhováni jako úplně poslední skupina obyvatel starého Mostu, tedy v roce 1978.

Je však zajímavé, jak se asimilační proces nakonec českým úřadům vymkl z rukou a stal se z něj v podstatě proces společenského vyřazení, tedy marginalizace. Příběh Romů ze sídliště Chánov je typickým příkladem této situace. Romové, tak jako ostatní obyvatelé starého Mostu, bydleli ve starých činžovních domech. Mostečtí úředníci očekávali, že Romové budou z nastěhování do panelových domů nadšení stejně jako ostatní obyvatelé starého Mostu. Doufali tak, že se jim podaří Romy s konečnou platností začlenit do většinové společnosti. Nestalo se tak v zásadě z několika důvodů.

Prvním důvodem je anonymita nového sídliště. Romové bydleli převážně v okolí centra starého Mostu. Jako ostatní obyvatelé byli na staré město zvyklí a dokázali se v něm výborně orientovat. Sídlíště Chánov jim bylo cizí a jednoduše v něm neuměli žít.

Druhým důvodem pro jejich nespokojenost s novým bydlením se váže k životnímu stylu Romů. Romové byli zvyklí na život v komunitách. Souvisí to s jejich původem a tradicí. Romové jsou zvyklí na život ve velkých rodinách, kdy i

několik rodin bydlí pohromadě. Tento fakt potvrdila i Hubschmannová (1993, s. 26) když uvedla že: „Romové do Mostu přišli ze Slovenska a Maďarska, kde byli zvyklí na život ve větších a soudržných komunitách“. Domy ve starém Mostě jim tento způsob umožňovaly. Nové panelákové domy však již nikoliv. Snaha donutit bydlet Romy stejným (asimilovaným) způsobem jako většinová společnost se nesešla s velkým úspěchem. Romové zanedlouho vypálili několik svých bytů na sídlišti. Tím demonstrovali svou nespokojenost se způsobem bydlení, který jim byl vnucen a kterým žít nechtěli a ani neuměli. Z pohledu většinových obyvatel se tento skutek zdál neuvěřitelný a mnoho lidí ho považovalo za neúctu vůči štedrosti státu. Romové však nedokázali ocenit komfort teplé vody a centrálního topení tak jako většinoví obyvatelé Mostu. Pro Romy bylo daleko důležitější, aby mohli žít pohromadě. Nakonec se opět pokusili o návrat ke svým tradicím tím, že jistou destrukcí propojili sousední byty na sídlišti a žili tak alespoň trochu pospolu. Zde je potřeba připomenout tehdejší situaci v oblasti bydlení. Za dob komunismu bylo každému občanovi dopřáno bydlení a zaměstnání. Teoreticky neexistovali bezdomovci a nezaměstnaní. Proto bylo možné, aby Romové své byty vypálili takřka bez následků. V současné době by se takový čin dal jen těžko zopakovat, byť se jednalo o projev nevole.

Proces asimilace se tedy zhroutil již na samém počátku. Sami Romové se stranili zapojení do většinové společnosti, ale státní úřady udělali chybu i v tom, že Romy vystěhovaly na okraj Mostu. Tím se Romové ještě více semkli i když nebyli se svými obydlími spokojeni. Vystavění nového Mostu, a následně i sídliště Chánov, přispělo k marginalizaci Romů. Romové se zdržovali na „svém“ sídlišti, a čím dál tím méně se zapojovali do dění většinové společnosti. Romové neměli k zapojování do chodu většinové společnosti ani příležitost a ani důvod. Jejich marginalizace byla způsobena v první řadě likvidací starého Mostu, což s přispěním asimilačních taktik paradoxně vedlo k jejich izolaci.

I v současné době lze mluvit o Romské menšině v Mostě jako o marginalizované společnosti. Obecně řečeno se nyní Romové z rozličných důvodů odlišují od většinové společnosti. Například v Mostě se stále největší procento

nezaměstnaných a tudíž závislých občanů na sociálních dávkách rekrutuje z Romské menšiny. I po několika letech od politického převratu stále chánovští Romové žijí komunitním způsobem života, který jim na jednu stranu umožňuje relativně svobodné žití dle jejich tradic. Na druhou stranu se čím dál tím více oddalují od většinové společnosti, čímž se mezera mezi těmito skupinami drasticky prohlubuje. Zde je potřeba komunistickému režimu připsat velkou roli za prohloubení této společenské distance. Při současných pokusech o přiblížení Romské menšiny k většinové společnosti narážejí sociální pracovníci a neziskové organizace a koneckonců i státní složky na nedůvěru Romů. Tato nedůvěra a tudíž zbrzdění procesu moderní asimilace je velmi pravděpodobně stále posílána odkazem nezdařilých pokusů během komunistické násilné formy tohoto pokusu o přiblížení Romské menšiny k většinové společnosti.

Marginalizace Romů je provázána fenoménem chudoby. Steiner (2004) tvrdí: „Mnoho Romů je chudých, protože nevyužívají procesy a instituce moderní společnosti“. Z sociologické perspektivy lze chudobu Romů vnímat jako takzvaný zakletý kruh. Na jednu stranu lze na tuto situaci pohlížet jako na důsledky jejich svobodné volby. Romové upřednostňují svůj vlastní způsob živobytí. Z hlediska výdělků raději upřednostňují svoje způsoby, které však mají za důsledek mnohdy nulové sociální zázemí a jistoty. Svoboda v jejich výběru obživy je pro ně však pravděpodobně důležitější než pocit sociálního zabezpečení. V tento moment je potřeba uvést, že ne všichni Romové upřednostňují tento způsob života. Celkově vzato je však tato tendence u Mosteckých Romů jedna z nejpatrnějších. Alternativní způsoby obživy zahrnují takové profese jako nákup a prodej ojetých automobilů, či sběr a následný prodej potravin.

Na druhou stranu je potřeba kriticky zhodnotit i současný trh práce ve vztahu k Romům. Český trh práce je zatížen mnoha předsudky. Mimo diskriminace žen, starších lidí a dalších společenských skupin je jednou z diskriminovaných skupin právě skupina Romů. Obzvláště v Mostě, což je region s trvale velmi vysokou nezaměstnaností, se Romům hledá práce jen velmi těžko. Romové jsou často považováni za líné, nezodpovědné a také těžko adaptovatelné pracovníky. Hrozí zde

tudíž vcelku vysoké riziko, že Romové, i když se o práci uchází a jsou motivováni a kvalifikováni pro výkon dané práce, zůstanou nadále zapředeni do zakletého kruhu chudoby.

Etnikum Romů v Čechách lze tudíž považovat za kulturu chudoby. Lewis (1968) definoval kulturu chudoby následovně: „Kultura chudoby je ta, jejíž členové jsou nositeli specifického kulturního vzorce, který je vylučuje z většinové společnosti.“ Romové v české kultuře velmi přesně odpovídají této definici. V Mostecké oblasti byl tento fakt umocněn nezdařilým pokusem o asimilaci, která měla opačný důsledek, tedy marginalizaci.

V současné době, tedy několik desítek let po procesu asimilace a také po politickém převratu, se nabízí následující otázka: Jsou Romové v pasivní pozici, kde marginalita představuje Romy jako oběti, nebo je marginalita výsledkem aktivního snažení Romů o vyčlenění se z většinové společnosti? Odpověď na tuto otázku je předmětem několikaletých studií a debat. Jedna strana hovoří o nepřizpůsobivosti Romů. Jejich styl života, který je daný historickým vývojem a generačním odkazem, je orientován především na život ze dne na den. V tomto směru je možné, že Romové nemají zájem o začlenění do většinové společnosti a aktivně upřednostňují styl a kvalitu života dle jejich preferencí s důrazem na současnost. Je pravda, že situace před pádem komunistického režimu neumožňovala soukromé podnikání. V současnosti se tedy může zdát situace pro Romskou menšinu příjemnější.

Romové jsou historicky považováni za výborné obchodníky. V době dávno minulé obchodovali s koňmi. V dnešní době se jedná spíše o obchod s ojetými a dovezenými automobily. Zejména na Mostecku a jiných okolních oblastech v blízkosti hranic s evropskými státy se tento druh podnikání dobře vyplácí. Po revoluci v roce 1989 se mnoho Romů začalo angažovat v dovozu a prodeji ojetin ze zahraničí. Tento naprosto legitimní a relativně výnosný zdroj obživy zvolilo mnoho Romů. Tento způsob obživy jim poskytuje určitou míru nezávislosti na státních sférách a na diskriminaci na trhu práce. Úspěšnost v soukromém podnikání

Romům umožňuje nadále žít ve svých komunitách a svobodně. Svoboda a určitá míra nezávislosti na většinové společnosti je pro komunitně žijící a smýšlející Romy klíčovým aspektem. V oblasti soukromého podnikání dokáží Romové profitovat ze svého silně vyvinutého společenského kapitálu, který by jen s těžší mohli uplatnit na trhu práce v rámci většinové populace. V tomto smyslu lze považovat jejich snahu a vyčlenění z většinové společnosti za aktivní.

V oblastech vzdělání a běžného trhu práce však lze jejich roli v marginalizaci považovat za pasivní. V tomto smyslu jsou Romové oběťmi většinové společnosti. Oblast vzdělání je dalším příkladem toho, jak se komunistický režim zasloužil o marginalizaci Romské menšiny. Drtivá většina Romských dětí byla nucena povinnou školní docházku dokončit ve zvláštních školách. Komunistický režim nebral ohled na počáteční jazykovou a kulturní bariéru Romských dětí a bez větší snahy o pomoc přesunul Romy do tříd pro pomalejší studenty.

8.2 Koldům, aneb myšlenka kolektivního bydlení

Jedním z realizovaných projektů komunistické vlády, při výstavbě nového města Most, byl takzvaný koldům. Jedná se o typ kolektivního bydlení. Na Mostecku vzniklo několik budov, které byly vytvořeny za účelem společného bydlení. Myšlenka byla taková, že se obyvatelé v jednom panelovém domě měli dělit o místnosti dedikované pro odpočinek, hygienu a kulturní odpočinek. V tomto ohledu se jednalo o velký zásah do stylu života obyvatel. Namísto toho, aby například v každém bytě byla k dispozici místnost pro praní a sušení prádla, vzniklo několik velkých místností za tímto účelem pro všechny partaje obývajících takový kolektivní dům. V tomto smyslu se jednalo o velkou ztrátu soukromí. Obyvatelé si tak jistě museli připadat spíše jako na ubytovně. Myšlenka takového bydlení, však, podporovala komunistickým režimem natolik propagovaný styl života.

Pokusme se nyní vžít do situace lidí, kteří byli nuceni opustit své dlouhodobé domovy ve starém městě Most. Tam se jim do velké míry těšili značnému soukromí. První újmou pro ně jistě byla nutnost opustit svá obydlí, ve kterých mnozí z nich strávili celý život. Ano, stěhování je jedna věc. Pro některé z nich bylo

jistě do určité míry zadostiučiněním možnost vyšší úrovně života po technologické stránce. Nové byty v novém Mostě byly vybavenější a mnoho starostí tak bylo zažehnáno. Jaká je však cena za ztrátu soukromí? Z dnešní perspektivy se myšlenka kolektivního bydlení jistě zdá absurdní a pro mnohé pamětníky myšlenka koldomů jistě také i tenkrát nebyla ideální. Zde je potřeba říci, že ne všechny domy v novém Mostě byly takto koncipovány. Na druhou stranu na nich lze dobře poukázat na uvažování tehdejších režimů o bydlení. Faktem zůstává, že některým obyvatelům jistě tento druh bydlení vyhovoval. Nakonec i komunistické struktury musely od tohoto druhu bydlení odstoupit, o čemž svědčí i fakt, že takzvaných koldomů vzniklo pomálu. V současné době jsou takřka všechny koldomy buď srovnány se zemí, nebo jsou z nich vytvořeny hotely, či ubytovny.

9 Současnost a budoucnost města Most

V současné době patří město Most mezi města s největší nezaměstnaností. Dopad likvidace starého Mostu se stále projevuje na jeho obyvatelích. V takzvaném novém Mostě se již objevuje jistá míra kontinuity a současné mladé generace znají starý Most jen z vyprávění. Právě v tomto období se ukazuje důležitost takových instancí jako jsou muzea a okresní úřady. Ty by měly zajistit dostatečnou informovanost obyvatelům Mostu (a samozřejmě i ostatním) o historii města. Nemělo by se zapomínat na zdůrazňování nesmyslnosti likvidace starého Mostu, a to ze dvou důvodů. Zaprvé by měla likvidace starého Mostu být odstrašujícím příkladem pro potenciální upřednostňování ekonomických výnosů před kulturním bohatstvím a ohrožováním životního prostředí. Zadruhé je potřeba ctít odkaz starého Mostu jakožto kulturně cenného města a mělo by se vynaložit více finančních prostředků na restaurování a umístění zachovalých památek ze starého Mostu, i když se jich zachovalo pramálo. Do budoucna si přejme, aby se obdobná situace již neopakovala a aby se již tak nezodpovědně nezacházelo se životním prostředím a v neposlední řadě s cennými odkazy městské kultury.

Dalším nelehkým úkolem současných a budoucích generací je rekultivace vytěžených dolů a celkové oživení zdevastované krajiny. Je také zapotřebí zvýšit v regionu zaměstnanost a zvýšit hospodářské výnosy dnes neprosperující oblasti, která kdysi patřila mezi nejvíce ziskové. Důsledkem těžby, která po mnoho dekád usměřňovala vzhled a strukturu města, se z Mostecká stala takřka měsíční krajina, kterou nebude lehké zrenovovat. Je potřeba přiznat, že se již objevily snahy o rekultivaci lomů. Například lom Ležáky je dnes zčásti zalesněn. Jedná se však pouze o marginální zásah do vytěžené oblasti. Vodítkem a inspirací by mohly být obdobné zkušenosti z ostatních evropských zemí. Nizozemsko a Německo se také potýkaly s problémem rekultivace vytěžených pánevních oblastí. Pojďme se nyní podívat na to, jak se tyto země dokázaly s tímto nelehkým úkolem vypořádat.

9.1 Nizozemí – Limbursko

Tato oblast Nizozemska se v sedmdesátých letech dvacátého století potýkala s podobnými problémy jako Mostecko v současnosti. V jižním Limbursku došlo k uzavření uhelných dolů v důsledku orientace na zemní plyn, a při uzavření posledního dolu v roce 1976 ztratilo práci 45 000 lidí. Ještě k tomu zaniklo 30 tisíc pracovních příležitostí s těžbou nepřímo spojených. Koncem sedmdesátých let se tak nezaměstnanost v jižním Limbursku vyšplhala takřka na 13%, což představovalo dvojnásobek průměru celého Nizozemska. Tato situace byla společensky a ekonomicky neudržitelná. V důsledku této nepříznivé situace se nizozemská vláda rozhodla zakročit tím, že vytvořila takzvaný „Globální plán pro rozvoj restrukturalizované oblasti jižního Limburska“. Tento plán zmapoval způsob korekce útlumu, který nastal v dané oblasti po uzavření dolů a navrhl podpůrná řešení pro kompenzaci následků. Výsledkem tohoto plánu byly dotace pro region v rozsahu 800 milionů guldenů, které poskytla nizozemská vláda na restrukturalizaci oblasti. 80ti miliony guldeny ze svých Strukturálních fondů také přispěla Evropská unie. Kladný efekt těchto investic, které mimo ekonomického oživení oblasti zahrnovaly také oživení přírody (tj. rekultivace uhelných lomů, což mělo velmi kladný dopad na životní prostředí), se začal projevovat po dvaceti letech od začátku programu. V současné době již Limbursko patří mezi průměrně úspěšné regiony s relativně nízkou nezaměstnaností.

9.2 Německo – Sasko

Obdobný problém museli řešit naši sousedé ve spolkové zemi Sasko Spolkové republiky Německo. Důsledkem ukončení uhelné těžby zde vznikl problém strukturální nezaměstnanosti a zároveň vyvstala nutnost zahlazení činnosti po těžbě hnědého uhlí. V devadesátých letech minulého století například dosahovala nezaměstnanost v okrese Bautzen 19,8%. V roce 1998 se německá vláda odhodlala k podpůrné investici do tohoto regionu. Finanční injekce ve výši bezmála 2,5 mld DM měla vést ke snížení nezaměstnanosti a měla také pokrýt náklady na rekultivaci poničené krajiny. Značná část z této investice byla použita na rekvalifikaci těžebních pracovníků a také na zajištění sociálního klidu v regionu. Nemalá část se

také investovala do vyhledávání a přilákání potenciálních investorů do oblasti. V Německu měly dotace velmi dobrý účinek. Podařilo se snížit nezaměstnanost v Sasku na udržitelnou míru. Současně se také z velké části podařilo zrekultivovat značně poškozenou krajinu.

České úřady by se měly z těchto zahraničních příkladů poučit. Mostecko má mnoho paralel s výše uvedenými příklady. Rovněž se jedná o oblast poničenou těžbou, která je nyní ve velikém útlumu. Nezaměstnanost v oblasti patří k republikovému maximu a zahraniční investoři nejsou dostatečně motivováni k investicím do mostecké území. Silně poničená krajina potřebuje rekultivaci. České úřady by měly vynaložit své finanční prostředky a také by měly čerpat z fondů Evropské unie, aby se z Mostecka stala lukrativní oblast pro investory, kteří by zvýšili zaměstnanost v regionu. Nemělo by se také zapomenout na rekultivaci postižené krajiny, stejně jako na investice na resuscitaci kulturních památek, které by alespoň zčásti zmírnily negativní a nenahraditelný dopad likvidace starého města Most. Z výše uvedených příkladů můžeme vyčíst, že jsou takové snahy realizovatelné a že jsou také často úspěšné.

9.3 Pravoslavný kostel

V současné době jsme měli možnost zaznamenat jednu vcelku paradoxní situaci ve městě Most. Po výše popsaném transferu kostela Nanebevzetí Panny Marie, se město Most může těšit na nový, také přesunutý kostel. V tomto případě se jedná o pravoslavný kostel přesunutý z Rumunska. Do Mostu bude převezen pravoslavný kostel s monastýrem. Ze dřeva ho postaví v Rumunsku tamní řemeslníci. Po vystavení bude znovu rozebrán, převezen do Mostu a znovu sestaven. V případě tohoto kostela se jedná o počtu rumunským vojákům, kteří padli při osvobození tehdejšího Československa při druhé světové válce. V kostele bude umístěna i prst zemin z bojišť, kde vojáci bojovali. Kostel bude umístěn v blízkosti děkanského kostela. Jedná se tak o velmi symbolický akt, který velmi dobře symbolizuje historii starého města Most. Jak jsem již dříve uvedl, původní název města Most symbolizoval most mezi kulturami a národy. Právě blízkost „českého“ a „rumunského“ kostela (pravoslavný kostel by měl být vystaven do roku 2009) zcela

připomíná setkávání kultur a národů. Celkově se dá říci, že umístění pravoslavného kostela je vnímáno obyvateli Mostu jako přínosné a obohacující. Otázkou zůstává, zda je umístění tohoto kostela logické. Vezměme v potaz, že Česká republika je převážně ateistického zaměření. Současný Most patří mezi města s nejmenším počtem věřících občanů. Také z hlediska kulturního odkazu se pravoslavný kostel vymyká z tradičního rámce.

10 Rekultivace

Nedlouho po vytěžení zásob z uhelných úložišť, kvůli kterým bylo město Most zlikvidováno, se začalo přemýšlet, co lze udělat s vytěženou plochou. V tomto smyslu se dá hovořit o pokroku ve smýšlení. Likvidace starého Mostu je sice nenapravitelným aktem. Na druhou stranu je potřeba uvést, že současné aktivity a snahy o rekultivaci vytěžených lomů se alespoň zčásti snaží napravit danou situaci. Následující řádky hovoří o tom, jak se rekultivací lomů snaží město Most zpříjemnit a zkvalitnit život občanů.

Rekultivace je autoregulační proces, kterým příroda zahlazuje a adaptuje se na změny v ekosystému. Nejdokonalejší autoregulační systémy vznikaly během vývojového procesu přírody k regulaci ekologických systémů. Při takovém lidském zásahu, jako právě na Mostecku, kde si příroda sama nedokáže pomoci, musí nastoupit opět člověk, aby rekultivaci krajiny podpořil. V konečném důsledku by měly profitovat obě strany zájmu, tedy příroda i člověk. Jelikož bylo Mostecko od počátku průmyslové revoluce 19. století vždy spojováno s těžbou uhlí, není rekultivace vytěžených lomů pouze současným aspektem. Již v roce 1854 byla na Mostecku uzákoněna povinnost dávat těžbou narušené pozemky opět do původního stavu. V tomto ohledu se jednalo o první takové ustanovení na světě.

V souvislosti s rekultivačními postupy na Mostecku se hovoří o takzvané české rekultivační škole. Štýs (1999, s. 20) uvádí, že: „Česká rekultivační škola proklamuje následující cíle: a) záchrana a využívání rekultivačně vhodných nadložních hornin a zemin, b) geomorfologická, geologická, hydrologická a pedologická transformace daného území, c) optimalizace územní struktury za účasti široké palety rekultivačních způsobů, což z nich činí dokument důležitý nejen pro provádění rekultivací, ale i pro revitalizaci celé těžbou postižené krajiny.“ Cílem rekultivace celkově je pak přes fáze ozeleňovací a půdotvorné zacílit daný prostor na cílenou tvorbu zemědělských, lesních a vodních ekosystémů.

Vedle základních způsobů rekultivace se na Mostecku uplatňuje řada specifických způsobů rekultivace. Je tomu mimo jiné i proto, že Mostecko je hustě osídlené území. V těchto případech se hledí i na užitek obyvatel. Mimo lesů na výsypkách vznikají parky a pole. Výjimkou nejsou ani vinice. Vodní plochy, které jsou zakládány ve zbytkových lomech, nejsou vytvořeny pouze jako vodní zásobárny, ale jsou myšleny polyfunkčně. Mnoho z nich slouží jako plovárny a k jiným volnočasovým aktivitám. V okolí Mostu byla na výsypkách v rámci rekultivace vybudováno mnoho účelných staveb. K řadě hřišť a sportovišť můžeme přiřadit známý mostecký autodrom, dostihový areál, hřbitov, či dokonce letiště. Některé rekultivované oblasti v současnosti tvoří místo pro novostavby.

Rekultivace v sobě skýtá zvláštní kulturologický podtext. Svým způsobem je rekultivace jedinečnou příležitostí: člověk si může krajinu utvářet dle svých představ. Zde se však do sporů zpravidla vždy střetávají pohledy ekonomické, ekologické, sociologické a ostatní. V tomto smyslu se opět jedná o velmi důležitý úkol pro lidskou rozhodnost a cit pro situaci. Obzvláště v oblasti Mostecka by se mělo hledět na co možná největší vstřícnost k tomuto historickými událostmi postiženého prostředí. Je pravdou, že město Most se sice pomalu, ale určitým směrem opět stává prostředím, kde netvoří okolní pouze reliéfy připomínající zpustošenou měsíční krajinu.

Rekultivace lze na Mostecku rozdělit do čtyř okruhů, a sice na rekultivaci zemědělskou, lesnickou, rekreační a ekologickou. Každý druh rekultivace má svůj důvod a je realizován za různým účelem. Pojďme se nyní podívat na každý typ rekultivace podívat samostatně.

Zemědělské rekultivace:

V severočeské hnědouhelné pánvi se vyskytují velmi úrodné zemědělské půdy. Před zábořem pro těžbu je z nich oddělena úrodná vrstva, která je navežena na výsypku. Na takto upravené půdě je pak během 5 až 8 let realizován takzvaný meliorační osevní cyklus s převahou hluboko a bohatě kořenících jetelovin a travin. Nejlepších výsledků je dosahováno s pomocí jetelinotravních směsí, ve kterých se

uplatňují jeteloviny a trávy v poměru 70:30. Z jetelovin je nejúspěšnější vojtěška setá, z travin pak ovsík vyvýšený. Nejlepších výsledků se dosahuje při použití organického hnojení s doplňkem minerálních živin, které jsou dávkovány tak, aby byly co nejdříve dosaženo trvalé úpravy živin na úroveň rostlých zemědělských půd. To v praxi znamená, že na jeden hektar se upotřebí 500 až 800 kilogramů čistých živin. V tomto způsobu rekultivace lze mimo „zkrášlení“ krajiny mluvit i o ekonomickém profitu rekultivované půdy.

Obrázek 6: Příklady zemědělské rekultivace – původní stav (1972)

1972

Obrázek 7: Příklady zemědělské rekultivace –stav po rekultivaci (1980)

1980

10.1 Lesnické rekultivace:

Vedle zemědělských způsobů je zalesňování další základní metodou rekultivace. Lesnické způsoby jsou cenné především v souvislostech s prvořadým významem lesních porostů jakožto stabilizujících prvků v ekologických soustavách, ve vazbě na asanační, hygienické, estetické a rekreační funkce. Lesní porosty mají kladný vliv nejen na vlastní zalesněnou plochu, ale i na své okolí. V oblastech, které na Mostecku prošly lesnickou rekultivací tak můžeme nejčastěji vidět olše, břízy a topoly. K úspěšné lesnické rekultivaci je zapotřebí během prvních deseti let založit úspěšnou lesní kulturu a vhodně o porosty pečovat. Do současné doby bylo v rámci Mosteckých lesnických rekultivací vysázeno přes 40 milionů lesních sazenic. Během příštího rekultivačního období (až do vyuhlení) bude ještě vysázeno dalších 28 milionů sazenic.

10.2 Rekreační rekultivace:

Rekreační typ rekultivace byl zařazen s vědomím nutnosti volnočasových aktivit Mostečanů. Pro rekreační účely mají optimální význam území s vhodným rekreačním potenciálem, který je podmíněn funkcí reliéfu, půdy, klimatu, imisního pole, okrajového efektu, lesů, vodních ploch, zemědělských pozemků a kultur ostatních ploch. Na Mostecku se tak během rekultivace zrodila mnohá sportoviště, zahrádkářské kolonie, autodrom či hipodrom.

Obrázek 8: Příklady rekreační rekultivace –původní rekultivaci (1974)

1974

Obrázek 9: Příklady rekreační rekultivace –stav po rekultivaci (1997)

1997

10.3 Ekologická rekultivace:

Destrukce ekologických systémů krajiny je daní za užitek půdy pro těžbu. Rekultivace je poté označována za ekologizaci těžby. S pomocí ekologické rekultivace lze zajistit i obnovu ekologických funkcí v dobývacím prostoru. Odborníci dokonce tvrdí, že v rámci ekologické rekultivace lze ekologickou úroveň krajiny oproti původnímu stavu zvýšit. K tomuto zvýšení slouží všechny standardní způsoby lesnických hydrologických, rekreačních i vhodně koncipovaných zemědělských rekultivací. Záleží na jejich proporcionalitě a prostorovém uspořádání.

Všechny výše uvedené typy rekultivací byly na Mostecku implementovány. Tímto způsobem byly rekultivovány například lomy Jan Šverma, Československá armáda, Hrabák, Ležáky, Kohinoor a Centrum. Níže pro ilustraci stavu před a po rekultivaci přikládám fotodokumentaci některých z těchto lomů.

Závěrem této kapitoly je třeba poznamenat, že rekultivace je vítanou snahou o alespoň částečné odčinění likvidace starého města Most. Původní tvar a kultura krajiny se sice nikdy nevrátí, ale alespoň zde budou vybudovány alespoň trochu optimálnější podmínky pro život. V neposlední řadě rekultivační procesy dávají lidem na Mostecku možnost pracovních míst, což je pro tento region v současné době také důležitým aspektem.

11 Horní Jiřetín – bude se opakovat historie?

V kontextu sociokulturních dopadů likvidace starého města Most a obzvláště v souvislosti budoucího přístupu k oblastem v ohrožení likvidace za účelem ekonomického zisku, předkládám velmi aktuální situaci ohledně města Horní Jiřetín.

Město Horní Jiřetín stojí před důležitou křižovatkou své budoucí existence. Opět je ve hře ekonomický zisk v podobě těžby uhlí na straně jedné a na druhé straně stojí nevyčíslitelná historická a kulturní hodnota města, jehož historie se píše od roku 1263.

Horní Jiřetín je poprvé písemně připomínán k roku 1263 v listině upravující poddanské povinnosti. Majitelem vsi byl tehdy Protiva (zřejmě z rodu pánů z Rýzmburku). Jen o několik let mladší je listina krále Přemysla Otakara II., jejíž pomocí se vzmáhající se královské město Most zbavilo vznikající konkurence Jiřetína, Kopist a Ervěnic. V průběhu 13. až 16. stol. se vystřídala řada majitelů. Několikrát došlo také k obměnám názvu vsi, a to od Jorrenthal (1263) přes Jurncetin (1278), Jurntyn (1354) až po Gyrzietin (1459). Roku 1409, kdy majiteli obce byli Koldicové, došlo k rozdělení Jiřetína na Dolní a Horní.

17. století přineslo Hornímu Jiřetínu dvě velké katastrofy. První z nich byla třicetiletá válka, která těžce poškodila celé severozápadní Čechy. Druhou, ještě větší, představovala morová epidemie roku 1680. Na připomínku této události byl v Horním Jiřetíně roku 1700 zbudován morový sloup (zničen ve 30. letech 20. století).

Také v průběhu 18. stol. prožila obec řadu těžkých roků, a to zejména v období prusko-bavorských válek. 19. století přineslo do Jiřetína rozvoj průmyslu podporovaného novými možnostmi v dopravě. Již roku 1828 byl v Horním Jiřetíně postaven bavlnářský podnik. Od roku 1872 byla v provozu železniční dráha, která umožnila další rozvoj obce i celé oblasti. V roce 1914 povýšil císař František Josef I. Horní Jiřetín na město a přidělil mu také městský znak. Druhá polovina 20. století

znamenal pro Horní Jiřetín období nejistoty a stagnace, neboť obec měla být, stejně jako desítky dalších měst a vsí v našem regionu, obětována zničující velkoplošné těžbě uhlí.

Je otázkou, do jaké míry se bude historie Mostecká promítat do situace týkající se Horního Jiřetína. Není cílem této práce popisovat jaké všechny ztráty by likvidace tohoto historického města přineslo. Je patrné, že ztráty spojené s likvidací by byly nevyčísitelné. V současné situaci je nezbytné čekat jak dopadne vyjednávání mezi městským úřadem města Horní Jiřetín a Mosteckou uhelnou společností, která o území usiluje. Bude jistě zajímavé sledovat do jaké míry se současní zákonodárci vyrovnají s tlakem potenciálního ekonomického zisku v kontrastu s kulturním dědictvím.

Pro ilustraci uvádím dobové zobrazení kostela v Horním Jiřetíně, který je v současné době v ohrožení kvůli umístění v oblasti zájmu těžebních společností.

Obrázek 10: Dobové zobrazení kostela v Horním Jiřetíně

12 Výzkum – názory pamětníků likvidace starého Mostu

Jako součást vypracování této diplomové jsem provedl terénní výzkum sledující postoje pamětníků likvidace starého města Most. Cílem výzkumu bylo získat vhled do celkové situace likvidace města a s ním spojenými lidskými postoji. Výzkum sledoval také postoje k současnému stavu města Most a jeho kvalitě života. Pojdme si popsat výsledky tohoto výzkumu, který byl proveden formou dotazníkového šetření a zúčastněným pozorováním. Kopii dotazníku je uvedena v příloze.

Při terénním výzkumu jsem vycházel z teze, že účastníci, kteří zažili likvidaci starého města Most a byli okolnostmi přinuceni opustit své domovy vnímali a stále vnímají celou situaci jako citelnou ztrátu. Důsledky této ztráty jsem očekával v oblastech jak kulturních, tak psychických a sociologických. Očekával jsem, že jejich prvotní pocity budou provázeny pocity ztráty svého domova a že celou situaci budou vnímat jako újmu na kvalitě jejich života.

Účastníci:

Jednalo se o náhodný vzorek obyvatel současného Města, kteří zažili likvidaci starého města Most a kteří zároveň prožili stěhování do nového města Most. Náhodný výběr byl proveden v knihovně a na dalších místech města Most. Každý z účastníků byl požádán o spolupráci. Každý účastník, který byl požádán o spolupráci byl informován o cíli vedených rozhovorů, který byl podložen strukturovaným dotazníkem. Jednalo se tedy o dobrovolnou účast. Pro účast byli účastníci vybíráni dle výše uvedených kritérií, zejména tedy dle jejich relevantní zkušenosti s likvidací starého města Most a následné zkušenosti se životem v novém městě Most. Účastníci byli ujištěni o anonymitě jejich výpovědí. Celkem se terénního výzkumu zúčastnilo 20 relevantních účastníků. Z toho bylo 13 žen a 7 mužů ve věku od 45 do 87 let.

Použitý materiál:

Účastníci byli dotazováni s použitím asistovaného dotazníku. Dotazník obsahoval základní informace o účastnících týkajících se jejich jména, věku a pohlaví. Dotazník se skládal z deseti základních otázek, na které mohli účastníci libovolně reagovat. Otázky mapovaly jejich vztah ke starému a současnému městu Most. Dále byli účastníci dotazováni na jejich zdravotní stav v kontextu změn životního prostředí po likvidaci starého města a využití prostoru pro těžbu uhlí. Hlavní důraz byl kladen na subjektivní popis věcí a aspektů účastníků, o které byli kvůli likvidaci starého města připraveni.

Postup:

Účastníci byli dotazováni na veřejných místech ve městě Most. Za nejúspěšnější lokalitu, ve smyslu odchytu nejvhodnějších účastníků, lze považovat městskou knihovnu v Mostě. Dotazník byl vždy vyplněn administrátorem na základě strukturovaného pohovoru s účastníkem. Průměrná doba vyplnění jednoho dotazníku ve spojení s diskusí ohledně tématu byla cca 15 minut. Výzkum proběhl ve dvou všedních dnech v průběhu měsíce května roku 2008.

Výsledky:

Většina uchazečů žila v době likvidace starého města Most více než 7 let. Drtivá většina uchazečů (19) uvedla, že likvidace starého města Most lituje. Z odpovědí účastníků výzkumu vyplývá, že byli schopni vyhodnotit pravé důsledky likvidace starého města Most až několik let po jeho likvidaci. V tehdejší situaci někteří z nich dokonce likvidaci a stěhování vnímali jako výhodné. Často zde akcentovali na tehdejší dobu modernější způsob bydlení v nových, byť panelových, domech. Oproti starším činžovním domům jim přišli domy v novém městě Most komfortnější. Zlom v postojích účastníků však často přišel po politické změně roku 1989. Po revoluci, kdy se začala severočeská města rekonstruovat a začala tak získávat honosných rozměrů, začali si účastníci uvědomovat, že starý Most mohl být pro bydlení vlastně příjemnější než ten, do kterého byli přestěhováni. Ze starého

města Most účastníkům nejvíce chybí historické budovy a pocit domova, který si za dobu svého života v zlikvidovaném městě vytvořili. Dále účastníci často akcentovali fakt, že místa, kde vyrůstali nemohou už nikdy navštívit. Na otázku, zda by se tehdy stěhovali kdyby nemuseli, se odpovědi lišily. Většina účastníků (12) stěhování uvítali a byli by se stěhovali i bez nařízení. Někteří, je nutno podotknout, že menšina, stěhování brala jako nutné zlo. Většině účastníkům se podařilo v novém městě Most vybudovat dobrý pocit domova. Z hlediska zdravotního stavu účastníci výzkumu nepřisuzovali své potíže výhradně s bydlením v novém městě Most. Modernizaci města Most považuje většina účastníků za nepřiliš zdařilou. Často hovořili o pomalé rekultivaci vytěžených lomů. Z dnešní perspektivy mají často pocit, že domy ve kterých žijí jsou již zastaralé a uvítali by větší aktivitu ze strany města.

Z výsledků terénního výzkumu lze vyčíst, že je pamětníky likvidace města Most vnímána spíše negativně. Někteří ji dokonce považují za křivdu vůči své i celkové kvalitě života. Celkově se dá konstatovat, že původní nadšení z nového města rychle vyprchalo a nyní si účastníci čím dál tím více uvědomují pravé a fatální důsledky likvidace starého města Most, na které většina z nich vzpomíná v pozitivním duchu. Z rozhovorů byla také patrná obava z budoucnosti města Most, což účastníci podkládali vysokou mírou nezaměstnanosti v regionu a celkovou ekonomickou situací Mostecká. Na závěr lze tedy uvést, že se původní teze výzkumu potvrdila.

13 Zdravotní stav obyvatel Mostu

Jako součást této diplomové práce jsem se rozhodl také zmapovat zdravotní stav obyvatel Mostu. Součástí likvidace starého Mostu, který obnášel mnohdy drastickou změnu života občanů, byla jednak výstavba relativně zdravě nebezpečných budov (díky použití rakovinotvorných materiálů) a samozřejmě zvýšená intenzita těžby, což se také negativně projevilo na zdraví občanů Mostecká. Pro ilustraci dopadů těchto okolností na zdravotní stav obyvatel Mostecká jsem použil zprávu Okresní hygienické stanice v Mostě z roku 1996. Tato zpráva tak pojednává o zdravotním stavu obyvatelstva v časovém rozestupu zhruba jedné generace po likvidaci starého Mostu. Tedy v rozestupu, kde se již mnohé zdravotní problémy mohly velmi dobře projevit.

Mostecko patří k nejvíce ekologicky postiženým územím Evropy. Mohou za to mimo jiné aspekty spojené s devastací krajiny, znečištění ovzduší, nedobrovolné stěhování obyvatel z obcí ustupujících těžbě hnědého uhlí, velká migrace obyvatel a nadprůměrná potřeba málo kvalifikované práce. Všechny tyto aspekty poté mají přímo či sekundárně vliv na špatný zdravotní stav obyvatel, narušení sociální stability populace, projevy sociální patologie (jako například vysoká rozvodovost, trestná činnost, vandalismus, toxikománie apod.) a ostatní obdobné jevy, kterými Most mnohdy dominuje v demografických statistikách České republiky.

Výše uvedená zpráva bere v potaz životní prostředí jakožto soubor vzájemně provázaných oblastí jako venkovní i pracovní prostředí, vnitřní prostředí bytů. Samozřejmě je zde zahrnut i stav pitné, povrchové a spodní voda. Dále se zpráva opírá o analýzu půdy, stavu krajiny, hlukové zátěže populace, urbanistické úrovně sídliště, kulturnosti prostředí i celkové kvality života. V úzkém vztahu je zde vnímána i technologická úroveň, skladba a rozsah průmyslu, geografické, sociologické, etologické a klimatologické poměry území Mostecká.

Koženíšek (1996, s. 3) ve zprávě uvádí, že: „V poslední době jsou patrné snahy o zlepšení kvality ovzduší severočeské průmyslové oblasti stavbou odsiřovacích

jednotek u hlavních zdrojů znečištění, kterými jsou velké tepelné elektrárny a teplárny, spalující severočeské hnědé uhlí.“Ze zprávy však vyplývá, že tento proces odsiřování potrvá ještě několik desítek let, aby se hladiny škodlivých látek v ovzduší Mostecka dostaly na zdravotně únosné maximum. Z perspektivy roku 2008 je potřeba uznat, že se prognózy vcelku vyplnily a kvalita ovzduší na Mostecku se výrazně přiblížila celorepublikovému průměru.

V rámci zkoumání stavu zdraví obyvatel Mostecka byla analýze podrobena i pitná, povrchová a spodní voda. Výsledky do roku 1996 potvrzují, že kvalita pitné vody ve všech sledovaných ukazatelích zcela vyhovovala požadavkům celostátní normy. Přesto se však ve zdrojích pitné vody opakovaně ukázala přítomnost stroncia. Stroncium má nepříznivý vliv na vývoj kosterního aparátu dětí. Z blíže neuvedených důvodů se však Stroncium nesleduje jako závažně ohrožující prvek v pitné vodě. Zajímavé svědectví o kvalitě životního prostředí podává řeka Bílina, která zde reprezentuje povrchovou vodu. Staří Mostečané pamatují Bílinu jako křišťálově čistou řeku, ve které s v létě dalo bez problémů koupat a rybáři zde běžně chytali ryby. Lidé středního věku pamatují Bílinu jako ohavně páchnoucí červenofialovou vodu, na které se tvořila hustá pěna. V současné době již není Bílina natolik znečištěna, nicméně k původnímu stavu má ještě hodně daleko. Pozitivní zprávou je fakt, že se do Bíliny okolo roku 1996 začaly vracet určité druhy ryb a i některé rostliny. Co se týče spodní vody, její kvalita byla v Mostě vždy nepříznivě ovlivněna četnými výchozy ulehých slojí. Úroveň hladiny spodních vod byla v posledních desetiletích zasažena i povrchovým dolováním.. Voda tak na mnoha místech obsahovala vysoký obsah huminových kyselin, železa, manganu a sirovodíku.

Dalším měřeným aspektem byla v roce 1996 hlučnost. Na území okresu probíhala nepřetržitá intenzivní těžební, přepravní, opravárenská a průmyslová činnost. Tato činnost byla na rozdíl od jiných průmyslových oblastí většinou prováděna ve volném prostředí a ne v uzavřených výrobních halách. Proto bylo území okresu vystaveno trvale zvýšenému akustickému pozadí na úrovni 44-48 dB (A). tato hodnota hlukového pozadí o 4-8 dB (A) překračuje platnou normu pro noc.

K tomuto hluku je ještě potřeba přičíst hluk působený dopravními prostředky. V roce 1996 bylo tak vystaveno nadměrné hlučnosti mimo obyvatel města Most vystaveno několik tisíc pracovníků. V současné době se dá opět mluvit o zlepšení této situace. Hlavní příčinou je ukončení těžby v lomu Most, který byl nejbližší ze všech lomů směrem k městu Most. Nadměrná hlučnost v obytných sídlištích Mostecka měla nepříznivý vliv především na obnovu duševních a fyzických sil populace a do velké míry se podílela na špatném zdravotním stavu Mostečanů.

Závěrem zpráva o zdravotním stavu obyvatel Mostecka z roku 1996 poukazuje na celkově nedobry zdravotní stav místních obyvatel. Hovoří o tom, že životní prostředí celé severočeské pánevní oblasti je trvale velmi nepříznivě ovlivněno vysokou koncentrací těžebního, úpravárenského, energetického a chemického průmyslu. To v souvislosti s geografickými a klimatologickými poměry Mosteckého regionu nepříznivě ovlivňovalo zdravotní stav tamních obyvatel. Je pravdou, že za posledních 12 let se situace hodně zlepšila, nicméně je stále zapotřebí investovat velké úsilí na zlepšení zdravotní situace Mostecké populace. Zpráva z roku 1996 tak slouží jako názorný důkaz toho, jak byl ekonomický profit v podobě těžebního průmyslu upřednostňován nejen před kulturní a ekologickou důležitostí Mostecké krajiny, ale že i zdraví obyvatel patřilo až na pomyslnou druhou kolej. Na výsledcích této zprávy je patrné, že éra socialismu na Mostecku přinesla velkou ekologickou zátěž a nepodněcovala obyvatele k zachování zásad zdravého životního stylu. Po listopadu roku 1989 se udělalo mnoho opatření pro zlepšení této nevábně vypadající situace. Mezi nejdůležitější změny vedoucí ke zlepšení zdraví obyvatel Mostecka patří projekty odsíření elektráren a celkové investice do osvěty v oblasti zdravého životního stylu. Doufejme, že se v budoucnu podaří alespoň do určité míry vyrovnat zdravotní stav obyvatelů Mostecka s celorepublikovým průměrem.

Závěr

Závěrem lze konstatovat, že likvidace starého města Most má široké sociokulturní dopady. Vlády minulého režimu upřednostnily krátkodobý výnos půdy pod starým městem Most, čímž však způsobily nevyčíslitelnou újmu. Dopady lze vysledovat na několika úrovních. Zejména je patrný negativní dopad na úrovni historické, urbanistické, sociální, psychologické, zdravotní, ekologické a památkové. Mnoho těchto ztrát je nenávratných. Některé, například ekologické dopady, mohou být alespoň částečně napraveny. Bude však zapotřebí velikých investic a šetrného zacházení. Nejdůležitější ze všeho je však nutnost poučení se z chyb minulého režimu, který nechal tuto zkázu dopustit. Do budoucna musí vládní, ale i soukromý sektor, více zvažovat všechna dlouhodobá rizika, která provázejí tak závažná rozhodnutí, kterým rozhodnutí o likvidaci starého Mostu zajisté bylo. Lehce zneklidňující situaci můžeme zaznamenat v současném uvažování o likvidaci měst jako například města Horní Jiřetín, které může čekat velmi podobný osud starého města Most. Součástí této diplomové práce byl také terénní výzkum zjišťující postoje pamětníků k likvidaci starého města. Tento výzkum potvrdil původní tezi o závažných dopadech upřednostnění těžby před kulturní, ekologickou a sociologickou kontinuitou města a jeho obyvatel. Z popsané a analyzované historie města Most vyplývá, že město Most bylo vždy místem, kde se děje mnoho katastrof, jež byly zapříčiněny jak přírodní, tak lidskou mocí. V současné době můžeme doufat, že si Mostecko svůj podíl katastrof již vybralo a že bude sloužit jako odstrašující příklad nevhodného zacházení s přírodními podmínkami a tendencí upřednostňovat krátkodobá řešení ve vztahu k lidským a kulturně-historickým odkazům měst. Je pravdou, že se v případě města Most vykonalo mnoho pro zlepšení tamější situace. Rekultivační programy a programy podporující zdravotní stav obyvatel lze chválit. K těmto snahám však nemuselo dojít. Berme celou situaci jako poučení pro příští generace, které se snad obdobných pochybení vyvarují.

Seznam použité literatury

Baláš, J.: *Most Jiřího Baláše*. Most, Nakladatelství Hněvín 2001.

Bárta, Z. a kol.: *Příroda Mostecka*. Ústí nad Labem, Severočeské nakladatelství 1973.

Cashman, L.: *Roma in the Czech Republic: An Excluded Minority*. Glasgow, University of Glasgow Press 2004.

Hirt, T. & Jakoubek, M.: *Romové: Kulturologické etudy*. Plzeň, Vydavatelství Aleš Čeněk 2004.

Hirt, T. & Jakoubek, M.: *Spory o multikulturalismus*. Plzeň, Vydavatelství Aleš Čeněk 2005.

Hladká, M.: *Mostecko z pohledu kulturně historického pohledu. V: Osud Mostecka*. Most, Okresní muzeum v Mostě 1996.

Hubshmannová, M.: *Šaj pes dovakeras- Můžeme se domluvit*. Olomouc, Sociopress 1993.

Keller, J.: *Úvod do sociologie*. Praha, Sociologické nakladatelství 2005.

Klápště, J.: *Gotický kostel Nanebevzetí panny Marie v Mostě*. Praha, Propagační tvorba Praha 1992.

Klápště, J.: *Paměť krajiny středověkého Mostecka*. Most, Státní galerie výtvarného umění Most 1994.

Košek, Z.: *Zborcení města*. Ústí nad Labem, Severočeské nakladatelství 1980.

Kožešník, B. a kol.: *Zdravotní stav a životní podmínky obyvatel okresu Most*. Most, Okresní hygienická stanice v Mostě 1996.

Kuča, K.: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha, Libri 1996.

Kudrnáč, A.: *Stavební vývoj města Mostu*. Most, Okresní muzeum v Mostě 1983.

Lévi-Strauss, C.: *Strukturální antropologie*. Praha, Argo 2006.

Lewis, O.: *The Culture of Poverty*, V: Cohen, Y.: *Man in Adaptation. I. The Biosocial Background of Personality*. Chicago, Chicago University Press 1968.

Marek, F.: *Severočeské kulturní kapitoly*. Ústí nad Labem, Severočeské nakladatelství 1978.

Myšička, M. a kol.: *Rejstřík stavby děkanského kostela Nanebevzatí Panny Marie v Mostě 1517-1519*. Ústí nad Labem, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem 2006.

Novák, V.: *Magický Most*. Most, Hněvín 2005.

Ortová, J.: *Kapitoly z kulturní ekologie*. Praha, Karolinum 1999.

Pokorná, L.: *Města ČSFR-Most*. Praha, Pressfoto-vydavatelství ČTK 1991.

Raková, H.M.: *Kulturní památka Most*. Praha, Propagační tvorba 1988.

Raková, H.M.: *Úloha památek v krajině a ve vědomí člověka. V: Osud Mostecka*. Most, Okresní muzeum v Mostě 1996.

Soukup, V.: *Dějiny antropologie*. Praha, Karolinum 2004.

Steiner, J.: *Ekonomie sociálního vyloučení*. Plzeň, Vydavatelství Aleš Čeněk 2004.

Štýs, S.: *Rekultivace*. Most, Mostecká uhelná společnost, a.s. 1999.

Štýs, S.: *Proměny měsíční krajiny v srdci Evropy*. Most, Ecoconsult Pons 2000.

Váňa, A.: *Most (1932 – 1982)*. Ústí nad Labem, Severočeské nakladatelství 1982.

Periodické zdroje

Most – 10 let poté. Most, Vltava-Labe-Press, a.s. 2001.

Rozvoj č. 41. 14.10.1976.

Rozvoj č. 44. 2.11.1977.

Rozvoj č. 11. 15.3.1978.

Rozvoj č. 36. 5.9.1979.

Rozvoj č. 32. 6.8.1980.

Rozvoj č. 7. 20.2.1985.

Rozvoj č. 35. 30.8.1989.

Přílohy

1. Dotazník zkoumající postoje občanů města Most ve vztahu k likvidaci starého města Most

Jméno:

Věk:

Pohlaví:

- Zažil/zažila jste stěhování ze starého Mostu do nového? ANO NE
- Jak dlouho jste žil/žila ve starém Mostě před jeho likvidací?
- Co jste uvítal/uvítala při stěhování do nového Mostu?
- Co Vám ze starého Mostu nejvíce chybí?
- Litujete likvidace starého Mostu?
- Stěhoval/ stěhovala byste se, kdyby to tehdy nebylo povinné?
- Povedlo se Vám vybudovat si k novému Mostu vztah jakožto ke svému domovu?
- Co považujete za největší ztrátu ve spojení se starým Mostem?
- Ohrozila likvidace starého Mostu a jeho důsledky Váš zdravotní stav?
- Jak se podle Vás daří modernizace současného Mostu?

Sociokulturní dopady likvidace starého města Most

Ondřej Rak

Uživatel svým podpisem stvrzuje, že si tuto diplomovou práci zapůjčil. Pokud ji použije pro svou práci, prohlašuje, že ji uvede v seznamu literatury a bude ji řádně citovat jako jakýkoli jiný dokument.

Datum	Jméno uživatele, bydliště	Název textu, pro který budou využity informace z této diplomové práce	Katedra, pracoviště	Podpis